

Hedendaagse filosofie 2026

Ivar Takeda

05-07-2026

Inhoudsopgave

Introductie.....	4
Bergson.....	8
Aantekeningen.....	8
An introduction to metaphysics.....	9
Studievragen.....	12
Husserl.....	15
Aantekeningen.....	15
Wat zijn fenomenen?.....	15
Filosofie als strenge wetenschap.....	18
Studievragen.....	21
Wittgenstein.....	23
Aantekeningen.....	23
Tractatus Logisch filosofische verhandeling.....	25
Studievragen.....	30
Schlick.....	32
Aantekeningen.....	32
The Turning Point in Philosophy.....	35
Studievragen.....	37
The Scientific Conception of the World – The Vienna Circle.....	39
Studievragen.....	42
Sartre.....	44
Existentialisme is humanisme.....	44
Studievragen.....	47
Simone De Beauvoir.....	49
De Tweede Sekse, Inleiding.....	49
Studievragen.....	52
Wittgenstein.....	54
Filosofische Onderzoekingen.....	54

Studievragen.....	55
Quine.....	58
Samenvatting.....	58
Studievragen.....	59
Foucault.....	62
Studievragen Discipline, toezicht en straf.....	62
Rorty.....	64
Studievragen.....	64

Introductie

Begrippen

fenomenologie	De fenomenologie (van Oudgrieks φαινόμενον phainómenon 'het zichtbare', 'verschijning' en λόγος lógos 'rede', 'leer') is een filosofische stroming in de hedendaagse filosofie - ontstaan op de grens van de 19e en 20e eeuw -, die uitgaat van de directe en intuïtieve ervaring van fenomenen en hieruit de essentiële eigenschappen van ervaringen en de essentie van wat men ervaart, probeert af te leiden.
logisch positivisme / logisch empirisme	Het logisch positivisme – ook wel logisch empirisme – is een wijsgerig stelsel dat alleen aanvaardt wat zintuiglijk waargenomen en vastgesteld kan worden. Het verwierpt de non-empirische uitspraken die worden gedaan in de metafysica, de theologie en de ethiek.
existentialisme	Het existentialisme is een 20e-eeuwse filosofische en literaire stroming die individuele vrijheid, verantwoordelijkheid en subjectiviteit vooropstelt. Het existentialisme beschouwt iedere persoon als een uniek wezen, verantwoordelijk voor zijn eigen daden en eigen lot. De uitdaging van ieder individueel mens is om - in afwezigheid van een transcendente god - binnen zijn absurd en zinloos bestaan zijn vrijheid te gebruiken om een eigen ethos op te bouwen en zijn bestaan zodoende zin te geven.
structuralisme	Structuralisme is een benaderingswijze die ervan uitgaat dat niet-direct waarneembare of onbewuste structuren ten grondslag liggen aan alle sociale verschijnselen. Deze structuren zijn verzamelingen van de relaties tussen de elementen waaruit de sociale werkelijkheid is opgebouwd.
post structuralisme	Terwijl het structuralisme ervan uitging dat de menselijke cultuur te vatten valt in een reeks vaste (vaak binaire) kernstructuren, stelt het poststructuralisme dat er altijd zaken zijn die aan deze structuren ontsnappen. Het focust dan ook vooral op het in kaart brengen van deze vormen van instabiliteit, meerzinnigheid en openheid. Bovendien kenmerkt het poststructuralisme zich ook door het ter discussie stellen van de tegenstelling tussen kern en (uitgesloten) grens en wil het aantonen hoe de uitgesloten grens juist vaak constitutief is voor de kern.
Postmodernisme	Postmodernisme is de overkoepelende naam voor een cultuurstroming, die een reeks van filosofische standpunten en esthetische stijlen in de kunst, sinds eind jaren 1950 betreft. In de filosofie ligt daaraan ten grondslag het geloof dat de menselijke kennis grenzen kent, en bovendien cultureel bepaald is, zodat er geen 'meta-standpunt' bestaat dat toegang tot de zuivere waarheid biedt.
Positivisme	Het positivisme is de filosofische opvatting, dat alleen de empirische wetenschappen geldige kennis opleveren. Kennis kan slechts verworven

	worden door het toepassen van de wetenschappelijke methode; metafysica en theologie worden verworpen. Kennis is alleen mogelijk aangaande de wereld der verschijnselen, op grond van waarneembare feiten. Ook normatieve kennis of ethiek, en breder alle kennis die niet zintuiglijk controleerbaar is wordt verworpen.
Naturalisme	Het naturalisme in de filosofie is de opvatting dat er alleen natuur bestaat. De filosofie moet daarom voortbouwen op of aansluiten bij de natuurwetenschap.
Historisme	De opvatting dat bepaalde dingen (volledig) begrepen kunnen worden door een beschrijving van hun historische ontwikkeling (bijvoorbeeld de menselijke cultuur, kennis, overtuigingen en waarden).

Wat wordt er van je verwacht op het tentamen?

- De hoofdlijnen van teksten begrijpen en nauwkeurig kunnen weergeven
 - Belangrijke definities kunnen reproduceren
 - Argumentaties kunnen weergeven
- Auteurs met elkaar kunnen vergelijken

Wat is kenmerkend voor de hedendaagse filosofie?

- Het wordt gezien als de volste periode
- sterke toename van het aantal filosofen
- het ontstaan van veel nieuwe stromingen
- toenemende specialisering in verschillende vakgebieden (uitvloeisel van de analytische traditie)

Wat karakteriseert een historische benadering van de filosofie van de 20e eeuw?

1. Aandacht voor ontwikkelingen binnen de filosofie
 - 1.1. Lijnen van invloed tussen belangrijke teksten/auteurs/ideeën
 - 1.2. Het ontstaan van verschillende filosofische stromingen
 - 1.3. Sociologische en institutionele veranderingen in de filosofie
2. Aandacht voor sociale, politieke en culturele context
3. Aandacht voor de relatie tussen filosofie en andere (wetenschappelijke) disciplines

Waarom kan een historische benadering interessant zijn?

- Theorieën, concepten en vraagstellingen ontstaan nooit uit het niets: ze komen altijd voort uit een bepaalde geschiedenis en traditie
- De kennis van de geschiedenis van de filosofie helpt ons te begrijpen hoe onze huidige theorieën, concepten en vraagstellingen tot stand gekomen zijn
- Op die manier kunnen we een dieper besef krijgen van hun beperkingen en contingente aspecten
- Zonder historische kennis lopen we het risico om onze huidige theorieën, concepten en vraagstellingen op een naïeve en ongerefecteerde manier te gebruiken.

Wat is de Analytische filosofie?

Analytische filosofie is de meest invloedrijke filosofische traditie in de Engelstalige wereld (vooral in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten)

- Het analyseren van complexe problemen in kleinere elementen
- Argumentatieve nauwkeurigheid
- Logica
- Duidelijk afgegrensde probleemstellingen
- Historische oorsprong: logica en wiskunde; Frege, Russell, Wittgenstein
- Is breder dan alleen de huidige natuurwetenschappen

Wat is de continentale filosofie?

- Zeer divers, veel verschillende stromingen: fenomenologie, existentialisme, kritische theorie, structuralisme en poststructuralisme, deconstructie.
- Vaak brede vraagstellingen
- Onlosmakelijk verbonden met de eigen traditie
- Meer aandacht voor politiek, cultuur, sociale ontwikkelingen, geschiedenis
- Is breder dan alleen de hedendaagse ervaring

Welke splitsing is er zichtbaar in de filosofie in de eerste helft van de 20^e eeuw?

De splitsing van de filosofie in continentale en analytische filosofie is vooral in de tweede helft

van de twintigste eeuw merkbaar. De oorsprong van deze tegenstelling kan worden herleid tot filosofische conflicten in de eerste

half van de 20e eeuw, met name tussen fenomenologie en logisch empirisme:

- Fenomenologie is de studie van de (subjectieve) ervaring (**continentale filosofie**)
- Het logisch empirisme combineert empirisme en formele logica met als doel een wetenschappelijke filosofie te ontwikkelen (**analytische filosofie**)
- *Beiden gaan uit van de ervaring, maar op een verschillende manier*

Ik zie de analytische filosofie meer als betrekking hebben op het lichaam en alles wat daarop inwerkt, de continentale filosofie meer als de filosofie van de geest. Voor mij is het verbindende element de filosofie van het Hart

Hoe kenmerkt zich de filosofie in grote lijnen in de 20ste eeuw?

- De periode 1900-1940 kan (in grote lijnen) worden gekarakteriseerd door **constructieve programma's** waarin filosofische problemen op een systematische manier benaderd worden.
 - Reflectie op de grenzen van de filosofie, en op wat er binnen die grenzen mogelijk is (voor zowel de analytische als de continentale filosofie)
 - De idee dat er een nieuwe filosofie moet worden ontwikkeld, dat er nieuwe fundamenteen moeten worden gelegd
- De periode vanaf ca. 1950 kan (in grote lijnen) worden gekarakteriseerd door **kritiek** op deze programma's:
 - Kritiek op het idee dat er zekere kennis is, dat taal en betekenis eenduidig en objectief geanalyseerd kunnen worden, dat er een welbepaalde filosofische methode is...
 - Een nadruk op pluraliteit, diversiteit, complexiteit en contingentie

Bergson

Aantekeningen

Wat is centraal in het denken van Bergson?

De tijdservaring “**duree**”. Tijdsduur is geen onderdeel van wetenschap. De wetenschap ziet de tijdsduur als linear als een opeenvolging van de momenten in tegenstelling tot hoe wij dat zelf ervaren. De tijdservaring is anders dan de tijdsduur. De tijdservaring is een continue flux.

“I noticed, to my great surprise, that scientific time has no duration [ne dure pas], that nothing would be changed in scientific knowledge of things if the totality of the real was deployed all at once, instantaneously, and that positive science consists essentially in the elimination of duration [la durée]. This was the starting point of a series of reflexions that brought me, gradually, to reject almost everything that I had then accepted, and to change perspective entirely.”

Hoe denkt Bergson over vrije wil?

Als de menselijke geest net zoals de natuur getermineerd zou zijn dan zou er geen vrije wil bestaan, Bergson denkt dat we wel een vrije wil hebben die onttrokken is aan deze mechanische causaliteit.

Hoe denkt hij over evolutie en het leven?

Hij denkt dat creatieve ontwikkeling de basis is voor evolutie. Essentieel hierbij is de tijd. De basis hiervan noemt hij “**Elan vital**” ofwel de vitale impuls als basis voor het leven.

An introduction to metaphysics

Wat zijn de twee definities van metafysica (hoe kan ik iets kennen)?

*Absoluut kennen (**perfectie of het oneindige**) middels intuïtie*

1. We bevinden ons in het object
2. Onafhankelijk van het punt waarop we ons bevinden
3. Is niet afhankelijk van symbolen
4. Door middel van inleving samenvallen met het andere object en dus ook bijdragen aan de beweging van het andere object
5. Voorbeeld is het lezen van een boek over karakters die meemaken wat ikzelf ook heb meegemaakt
6. Door oneindige beschrijvingen en commentaren word uiteindelijk ook perfectie bereikt daarom wordt perfectie ook wel vergeleken met het **oneindige**.
7. Kan alleen worden bereikt door met het object samen te vallen door middel van intuïtie en sympathie
8. Geef een beeld van de uniciteit van het object

Relatief kennen middels analyse

- We bewegen ons om het object heen
- Afhankelijk van ons gezichtspunt
- Afhankelijk van de symboliek waarmee wij ons uitdrukken.
- Symbolen zijn dat wat toegekend wordt aan een object en wat wij kennen door overeenkomsten met andere objecten die we kennen.
- Voorbeeld is het bewegend observeren van een ander object in de ruimte
- Valt onder de analyse ofwel de wetenschap
- Wekt de **illusie** dat door het reconstrueren van een object door wat het met andere objecten gemeen heeft dat we ons een absoluut beeld kunnen vormen van het object
- Geeft een collectie onpersoonlijke eigenschappen, **generaliseert en vervormt daarmee het object**.

Wat is metafysica volgens Bergson?

Metafysica is de wetenschap die afstand doet van symbolen, vertalingen en uitdrukkingen en vergelijkingen.

“Metaphysics, then, is the science which claims to dispense with symbols” (p9)

Hoe beschrijft hij de mens?

- Aan de oppervlakte: De waarnemingen van de buitenwereld
- Dan: herinneringen die hiermee verbonden zijn
- Dan: neigingen en “motor habits”
- In het centrum: “a continuous flux”.
 - Een opeenvolging van toestanden die in elkaar overgaan
 - Stroom, tijdsduur, in het Frans: durée.

Wat kennen we sowieso altijd absoluut?

Onszelf zoals het zich beweegt door de tijd. Hij beschrijft zijn eigen kern als een continue flux van toestanden waarbij elke nieuwe toestand de voorgaande omvat en het daarna komende aankondigt. “There is one reality, at least, which we all seize from within, by intuition and not by simple analysis. It is our own personality in its flowing through time – our self which endures.” (p. 9)

Waar vergelijkt hij deze flux mee?

4. Met het op en afrollen van een bol draad. Echter deze vergelijking gaat mank omdat ons bewustzijn geheugen heeft en daarom kan er nooit een toestand hetzelfde zijn als een voorgaande.
- Met het verloop van een kleurenspectrum echter deze zijn nog steeds opeenvolgend maar hier gaat het ene wel langzaam over in het andere, hier ontbreekt richting
 - Met het uitrekken van een elastiek en dan niet zozeer de beweging als wel het oprekken van het elastiek, hier ontbreekt de kwalitatieve ontwikkeling

Wat zijn kenmerken van het bewustzijn?

- Enerzijds beweging (afrollen)
- Anderzijds uitbreiding (elastiek)

Het lijkt echter niet mogelijk een metafoor te bedenken die beide omvat.

Het innerlijk leven omvat tegelijkertijd en kan daarom niet in een beeld worden gevat:

- Variëteit in kwaliteit
- Vooruitgang
- Eenheid in richting

Wat zijn de gevaren als we objecten proberen de begrijpen met behulp van concepten?

- Afhankelijk van met welk concept we beginnen zal het ontmoeten van de verschillende concepten afwijken van de werkelijke situatie en ook de uiteindelijk beschrijving is dus afhankelijk;ijk van met welk concept we beginnen
- Het samengaan is ook sterk afhankelijk van het gewicht dat we toekennen aan een concept, dat kunnen we helemaal verkeerd hebben
- Je kunt een object slecht beschrijven met wat het met aderen gemeenschappelijk heeft
- Het verdeelt filosofie in verschillende scholen (verschillende vertrekpunten en daardoor nooit hetzelfde eindpunt)
- Concepten zijn altijd generaliserend

Conclusie, wat is het doel van de filosofie?

Filosofie moet concepten transcenderen wil het het objecten op een juiste manier weergeven en recht doen aan zijn uniciteit. Het moet beweeglijk zijn, bijna fluïde net als het bewustzijn. Het gaat erom het leven op een intuïtieve manier te begrijpen.

Studievragen

1. [p. 1-5] Wat zijn de twee “profoundly different ways of knowing a thing” die Bergson onderscheidt (p. 1)? Welke voorbeelden geeft hij?

Bergson onderscheidt het binnen en het buitenperspectief. Onder het buitenperspectief verstaat hij het van buitenaf relatief ervaren van een beweging van iets anders. Als we iets leren kennen vanuit het buitenperspectief dan is er een vertaalslag nodig voor het kennen

Het binnenperspectief kenmerkt zich doordat we bijdragen aan de beweging en onze overtuigingen zijn ook in overeenstemming met de beweging. We spreken dezelfde taal als hetgeen we leren kennen, er is dus geen vertaalslag nodig.

Hij beschrijft dat als je een boek leest dat de beschrijvingen van de personages slecht kennis geven over de personages over wat zij met andere gemeen hebben. Hetgeen het personage uniek maakt is niet van buitenaf te beschrijven, daarvoor zouden wij de persoon zelf moeten zijn.

Ook de foto's van een stad zullen nooit de ervaring geven van het zelf wandelen in die stad

2. [p. 1-6] Wat bedoelt Bergson met het absolute?

De kennis die je ergens van opdoet als je hetgeen leert kennen vanuit het binnenperspectief, het volledige, het perfecte.

3. [p. 6] Bergson “the absolute has often been identified with the infinite” – waarom is dit, volgens hem?

Om vanuit buitenperspectief het binnenperspectief te benaderd zijn er oneindig veel afbeeldingen nodig om het absolute te leren kennen

4. [p. 7] Bergson maakt een onderscheid tussen intuïtie en analyse. Op welke van deze twee is wetenschap gebaseerd, en op welke de metafysica?

De wetenschap op de analyse en de metafysica op de intuïtie.

5. [p. 9-11] Als we de aandacht op onszelf richten door middel van introspectie, wat vinden we dan aan de oppervlakte, en wat vinden we als we nog dieper in onszelf gaan?

Als eerste zien we een soort harde korst gemaakt van al onze percepties, die duidelijk onderscheidbaar van elkaar zijn. Als ik iets dieper kijk dan zie ik herinneringen die door de percepties naar boven worden gebracht en zich als het ware hechten aan de percepties. Vervolgens observeer ik acties die zich binnen aan deze percepties en herinneringen. Maar dit alles vindt plaats op de schil van een bol, als ik nog dieper ga naar het centrum van deze bol dan vind ik heel iets anders, ik vind een continue stroming.

6. [p. 11-12] Bergson schrijft over de ervaring van het verlopen van tijd [duration] dat dit vergeleken kan worden met het afrollen of het oprollen van een spoel. Waarom concludeert hij dat dit toch geen goede vergelijkingen zijn?

Oprollen en afrollen zou een lineair verloop impliceren zonder geheugen, terwijl bewustzijn continu verandert door ervaringen en dus elk moment van bewustzijn een omvatting is van de voorgaande

7. [p. 12-17] Hierna geeft Bergson nog een paar andere beelden om “duration” te illustreren; echter, elk hiervan is op een bepaalde manier misleidend (p. 15). Waarom denkt hij dat deze beelden ons desondanks wel kunnen helpen?

De verschillende beelden drukken elk een aspect uit van “duration”, hetzij toenemen in omvang hetzij de eenheid van een progressieve beweging waarbij de beweging wordt opgenomen in het bewustzijn. Bij deze beelden sluit het ene aspect het andere uit. Toch is elk beeld nuttig omdat het een aspect van bewustzijn zichtbaar maakt. Bewustzijn is al deze aspecten tegelijkertijd. Het is in ieder geval nuttiger dan het gebruik van concepten, of simpele ideeën.

8. [p. 17-20] Welke gevaren ziet Bergson in het gebruik van concepten?

Concepten gebruiken in zekere zin symbolen voor interpretatie van het object van kennis in plaats van het object zelf en vergen daarom geen persoonlijke inspanning. Daarnaast analyseren we een object met betrekking van zijn gelijkenissen met andere dingen die we kennen en zo construeren we het object opnieuw met de gelijkende elementen. Het object wordt zo het intellectuele equivalent van wat het werkelijk is, een illusie. We gaan zo voorbij aan de werkelijk uniciteit van het object dat we door de intuïtie kunnen leren kennen. Bij het combineren van concepten kunnen we slecht arbitrair iets zeggen over het gewicht van concepten bij het combineren

9. [p. 21-22] Wat is de rol van concepten in de metafysica, volgens Bergson?

Alle wetenschappen werken met concepten en filosofie kan hierin niet een speciale uitzonderingspositie krijgen. Het gebruik van concepten is dus nodig om filosofie een wetenschap te laten zijn. Echter de rol van de metafysica is om die concepten te overstijgen en een fluïde interpretatie vormen.

Husserl

Aantekeningen

Wat zijn fenomenen?

- Waarnemingen
- Herinneringen
- Gedachten
- gevoelens

Wat is fenomenologie?

De studie van de subjectieve ervaring, de studie van het bewustzijn vanuit het perspectief van de eerste persoon.

Hoe werkt de fenomenologie?

De fenomenologie stelt het oordeel uit (epoche) of er dingen buiten ons bestaan, dit wordt als irrelevant beschouwd. De fenomenologie zoekt naar essenties in onze gewaarwordingen (zowel universeel als invariant), zoals een kleur is anders dan een toon of alles wat een kleur heeft neemt ruimte in.

Wat onderzoekt de fenomenologie?

De fenomenologie onderzoekt hoe de dingen aan ons gegeven zijn waarbij het bestaan irrelevant is en er geen aannames worden gedaan, bijvoorbeeld:

- wat maakt dat we een gewaarwording ervaren als een object?
- Hoe verschilt een waarneming van een herinnering?

Dit levert objectieve kennis op over de subjectieve ervaring zoals in de wiskunde.

Wat wordt bedoeld met intentionaliteit?

De idee dat ons bewustzijn altijd ergens op gericht is: je ziet iets, denkt aan iets, verlangt iets, bent bang voor iets.

Wat zijn kenmerken van de waarneming?

- Wat we waarnemen is net als bij Kant deels geconstitueerd, denk aan het transcendentiaal subject van Kant die tijd, ruimte en causaliteit toevoegt aan de waarneming van het ding fur mich.
- wij vormen ook ethische oordelen over onze waarneming alla Kant, die niet te vinden zijn in het object zelf
- we hebben altijd direct allerlei associaties bij hetgeen we zien

Wat is psychologisme?

Het verklaren van niet-psychologische dingen door middel van de psychologie zoals de logica baseren op wat wij mensen wel of niet logisch vinden.

Wat is Husserls kritiek op het psychologisme?

Psychologisme ondermijnt het idee dat de logica algemeen geldende principes heeft en als logica gebaseerd zou zijn op de psychologie dan zou zij contingent zijn

Wat is het verschil met inductie?

Door het zien van 10 witten zwanen zou je kunnen concluderen dat zwanen wit zijn, dat noemt met inductie maar Husserl trekt het naar het normatieve, net zoals in de wiskunde $2 + 2$ altijd vier is in tegenstelling tot inductie, er zou altijd een zwarte zwaan kunnen zijn die we nog niet hebben gezien.

Wat is volgens Husserl de waarde van de fenomenologie?

De wetenschap beschrijft een kille gedetermineerde wereld zonder zin, betekenis en waarde. Een doel van de fenomenologie is het herstellen van deze waarden en het herstellen van de verbinding tussen wetenschap en onze leefwereld.

Wat is de historische context van het tot stand komen tot de fenomenologie?

- In de geschiedenis van de filosofie is er een streven geweest om filosofie tot een strenge wetenschap te maken (zie bijvoorbeeld Descartes, Kant).
- Dit veranderde met Hegel: Hegel houdt wel vast aan het idee van absolute geldigheid, maar zijn systeem mist de kritische zelfreflectie die nodig is voor een wetenschappelijke filosofie
- Na Hegel zijn twee ontwikkelingen zichtbaar:
 - Een opkomst van het historisme
 - Een opkomst van het naturalisme

Wat is Husserl's kritiek op het historicisme?

Ook voor het historicisme geldt dat als dit als de basis zou zijn voor objectieve kennis deze kennis wederom contingent zou zijn, immers de geschiedenis had ook anders kunnen lopen en leid tot relativisme. Ook hier ondergraaft men het normatieve.

Filosofie als strenge wetenschap

Inleiding

Husserl beweert dat de filosofie in haar streven om een strenge wetenschap te worden slechts de aanzet heeft gegeven voor en de verzelfstandiging van de strenge geestes- en natuurwetenschappen. De filosofie is daar zelf niet in geslaagd.

Waarin verschilt de wetenschap van de filosofie?

De wetenschap heeft een vast raamwerk van inzichten en ontdekkingen die elk individu kan reproduceren, er is consensus. In de filosofie zijn er geen objectieve gefundeerde inzichten en is daarom ook niet te leren, slechts het filosoferen (kant). De betekenis van de filosofie is niet helder omdat het ontbreekt aan:

- theoretisch vast omliggende problemen
- theoretisch vast omliggende theorieën en leerstellingen
- theoretisch vast omliggende methoden
- een omschrijving van wat filosofie nou eigenlijk is en hoe ze zich verhoudt tot de natuur en geestes-wetenschappen

Daarom is het geen wetenschap en niet een onvolkomen wetenschap omdat het aan deze dingen volledig ontbeert. Alles is omstreden en een kwestie van individuele overtuiging, van stroming en van standpunt

Wat wil Husserl bereiken?

Hij wil de filosofie opnieuw funderen als een strenge wetenschap, hij wil een 'omweteling' bewerkstelligen. Hij ziet dat juist nu het naturalisme zo heersend is dat deze intentie springlevend is. Hij wil een nieuwe wetenschap die het bewustzijn bestudeert op basis van de fenomenen.

Wat is naturalisme?

- De opvatting dat alles fysisch is, of van het fysische afhankelijk is:
 - De naturalist ziet “niets anders dan natuur, en wel in de eerste plaats fysische natuur”.
 - Alles wat is is óf fysisch, óf psychisch, maar ook het psychische is van het fysische afhankelijk (p. 50).
- De opvatting dat filosofische problemen kunnen worden benaderd vanuit de natuurwetenschappen
 - Naturalisering van het bewustzijn (p. 51): bewustzijn moet begrepen worden vanuit de natuurwetenschappen
 - Naturalisering van de ideeën, “en daarmee van alle absolute idealen en normen” (p. 51): idealen en normen worden (natuur)wetenschappelijk verklaard.

Wat is de kritiek van Husserl op het Naturalisme?

Zijn kritiek is dat alles wordt gezien als een (bij)verschijnsel van de natuur dus de geest ofwel bewustzijn is dus in die zin ook maar gewoon een natuurverschijnsel dat dus ook volledig gedetermineerd is door het gehoorzaamt aan de natuurwetten. Het zorgt voor naturalisering van alle ideeën, idealen en normen. Het zorgt voor de **“naturalisering van het bewustzijn”**. Daarnaast onderzoekt het zijn eigen premissen niet zijnde het bestaan van de natuur en objecten.

Waarom ondergraaft het Naturalisme zichzelf?

Omdat enerzijds het naturalisme zegt dat het mooi, het goede en het schone in absolute zin niet bestaan, zij zijn slecht natuurfenomenen en anderzijds zegt hij dat het naturalisme de beste methode is voor het verklaren van de werkelijkheid. Hij spreekt dus zichzelf in de tegen. We gaan er vanuit dat rationaliteit de basis is voor wetenschap maar als we deze naturaliseren en daarmee dus ook rationaliteit dan worden de bevindingen van de wetenschap alsnog contingent.

Wat bedoelt hij met te zeggen dat al het psychologische in wezen psychofysisch is?

Mentale aspecten van de geest zijn altijd verbonden met lichamelijkeheid: “in elk psychologisch onderdeel wordt uitdrukkelijk of niet, het bestaan van de fysische natuur geponeerd”

Wat zijn de overeenkomsten en verschillen met Kant?

Er zit een Kantiaans element in Husserl. Een verschil is dat Kant via argumenten wil aantonen dat er in de ervaring structuren van ruimte, tijd en causaliteit aanwezig **moeten** zijn, omdat dit een voorwaarde is voor de mogelijkheid van ervaring. Husserl daarentegen meent dat deze argumenten niet nodig zijn en dat we kunnen ontdekken welke structuren er in de ervaring aanwezig zijn door ons direct op de ervaring te richten.

Wat is zijn conclusie?

Dat psychologie altijd verbonden moet blijven met de filosofie. Beiden zijn gebaseerd op de bestudering van het bewustzijn, daar overlappen ze. Al wil de fenomenologie de fenomenen bestuderen en de psychologie wil het op een empirische wijze bestuderen

Studievragen

1. [p. 43-46] Husserl schrijft dat filosofie altijd de pretentie heeft gehad een strenge wetenschap te zijn, maar deze pretentie nooit heeft kunnen waarmaken. Waarom meent Husserl dat de filosofie van zijn tijd niet wetenschappelijk is?

Doordat het volledig ontbreekt aan vast omlijnde ideeën, theorieën en problemen. Alles lijkt een kwestie van mening en afhankelijk van welke stroming je volgt.

2. [p. 48-51] Het idee dat de filosofie wetenschappelijk moet worden vindt je volgens Husserl ook binnen het naturalisme, dat toenemend invloedrijk is; Husserl is echter kritisch over het naturalisme. Wat bedoelt hij met naturalisme? Bekijk de definitie van naturalisme op wikipedia: [https://en.wikipedia.org/wiki/Naturalism_\(philosophy\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Naturalism_(philosophy)). Klopt dit met wat Husserl over naturalisme schrijft?

De Naturalist is diegene die volgens de wetenschappelijke methode wil achterhalen wat het ware, het goede en het schone is. De definitie volgens wikipedia is: "Het naturalisme in de filosofie is de opvatting dat er alleen natuur bestaat. De filosofie moet daarom voortbouwen op of aansluiten bij de natuurwetenschap". Er lijkt een verschil in nuance te zijn, waar Husserl de naturalist ziet als iemand die de wetenschappelijk methode gebruikt om waarheid te achterhalen schrijft wikipedia dat het naturalisme moet voortbouwen of aansluiten bij de natuurwetenschap, eigenlijk ook hoe Husserl het idealiter zien aan het einde van zijn betoog.

3. [p. 51-52] Wat is Husserls kritiek op het naturalisme? Husserl schrijft op p. 51: "Uiteindelijk heft het naturalisme, zonder het zelf te merken, zichzelf op" – het naturalisme ondermijnt zichzelf. Waarom is dit?

Omdat enerzijds het naturalisme zegt dat het mooi, het goede en het schone in absolute zin niet bestaan, zij zijn slecht natuurfenomenen en anderzijds zegt hij dat het naturalisme de beste methode is voor het verklaren van de werkelijkheid. Hij spreekt dus zichzelf in deze tegen.

4. [p. 55-57] Op p. 55 schrijft Husserl dat volgens sommigen de psychologie de grondslag kan vormen van een wetenschappelijke filosofie. Waarom ziet Husserl hier niets in?

Omdat dit zou leiden tot een naturalisering van het bewustzijn. Het bewustzijn wordt dat niet veel meer dan een secundair natuurverschijnsel, gedetermineerd en onvrij.

5. [p. 56-57] Husserl schrijft: “Elke natuurwetenschap is, wat haar uitgangspunten betreft, naïef” (p. 56). Waaruit bestaat deze naïviteit?

- Omdat men de aanname doet dat de natuur bestaat en daarmee de objecten die het bestudeert. Ook neemt men aan dat psychologische fenomenen verbonden zijn met lichamelijkeheid.
- De natuurwetenschap is gebaseerd op de ervaring, maar kan fundamentele vragen over de ervaring niet beantwoorden:
 - Hoe kunnen ervaringen ons informeren over dingen buiten onszelf?
 - Hoe kunnen we op basis van ervaringen objectieve kennis opdoen?

Deze problemen zijn inherent in de natuurwetenschap, de natuurwetenschap kan deze daarom niet oplossen

6. [p. 59-61] Vanaf p. 59 bespreekt Husserl zijn eigen voorstel om tot een wetenschappelijke filosofie te komen: de fenomenologie. Hoe karakteriseert Husserl deze benadering?

Om te beginnen stelt hij de vraag hoe het bewustzijn concrete objecten zou kunnen aanreiken of treffen. Hij poneert een ook een soort dualisme waarbij de spelregels van het bewustzijn niet van invloed zijn op het concrete en vice versa. Zo gezegd stelt hij de fenomenologie voor als een kentheorie die afdoet met de aannames van het bestaan van de natuur alsook het bestaan van ruimte, tijd en causaliteit. Hij stelt voor om het bewustzijn te onderzoeken en dit niet als een bewustzijn als zijnde een natuurverschijnsel. Het zou op een wetenschappelijke manier het bewustzijn moeten onderzoeken naar wat het is en naar wat het betekent. Hij stelt voor nauw samen te werken met de psychologie alhoewel deze evenmin filosofie is omdat zij zich richt op het ‘empirische bewustzijn’.

Wittgenstein

Aantekeningen

Wie zijn de grondleggers van de logica?

Frege en Russel.

Wat is in praktijk een verschil in logische vorm?

De alledaagse taal is vaak misleidend doordat de grammaticale structuur van een zin kan afwijken van de ware logische vorm. Voorbeeld: de volgende drie zinnen hebben een verschillende logische vorm: "Petra is mevrouw Smit" / "Petra is vriendelijk" / "Petra is er". Het woordje is bevind zich in andere "ruimtes van mogelijkheden", daarom is de logische vorm anders en dus ook de mogelijke standen van zaken.

Wat is het ultieme doel van de logica?

De ontwikkeling van een logische taal, waarin alles helder en ondubbelzinnig kan worden uitgedrukt. Wittgenstein ging hiermee verder.

Een afbeelding kan de logische vorm niet weergeven

De overeenkomsten tussen de verbindingen in de werkelijkheid (standen van zaken, ofwel de structuur van de werkelijkheid) en de verbindingen tussen de elementen (afbeeldingsstructuur) in het beeld kunnen niet in het beeld worden afgebeeld.

De zin kan de gehele werkelijkheid weergeven, maar hij kan niet dat weergeven wat hij met de werkelijkheid gemeen moet hebben om haar te kunnen weergeven - de logische vorm.
(4.12)

Een beeld kan zijn afbeeldingsvorm niet afbeelden, het kan deze alleen laten zien (2.172).

Een zin kan zijn relatie met de werkelijkheid niet beschrijven, maar kan wel de logische vorm van de werkelijkheid tonen (4.121)

Hoe moeten we Wittgensteins uitspraak dat zijn zinnen onzinnig zijn interpreteren?

Mogelijke interpretaties:

- Het boek leidt tot een **reductio ad absurdum**: de beschrijving van logica en taal die Wittgenstein in het boek geeft is niet houdbaar.
- Wittgenstein wil onderzoeken wat de relatie is tussen taal en de wereld; **dit kan niet in taal uitgedrukt worden, maar toch kan hij tonen wat hij bedoelt**. Strict genomen hebben veel van zijn uitspraken inderdaad geen betekenis, maar ze kunnen toch leiden tot begrip.
- De Tractatus heeft een **therapeutisch doel**: je wordt meegenomen in een filosofisch betoog over de relatie tussen taal en werkelijkheid, maar ontdekt uiteindelijk dat deze zichzelf ondermijnt en dat de hele onderneming zinloos was; je leert dit soort filosofische vragen niet meer te stellen.

Tractatus Logisch filosofische verhandeling

Inleiding

Dit boek wordt alleen begrepen door diegene die dit al eerder heeft gedacht, het is geen leerboek. Als 1 iemand het begrijpt en er plezier van heeft dan is het doel bereikt. Het doel is om een grens te trekken in het uitdrukken van de gedachten in taal met betrekking tot vraagstellingen binnen de filosofie. Het laat hem koud of anderen zijn ideeën eerder hebben bedacht. De waarde van het boek zit hem dan ook in de nauwkeurige uitdrukking van zijn gedachten. Hij beschouwd de waarheid van het gestelde als onaantastbaar en definitief.

Inleidende stellingen

- de vraagstellingen van filosofische problemen berusten op een verkeerd gebruik van de logica van de taal
- we kunnen niet denken voorbij de grens van het denken dus trekken we de grens bij de uitdrukking van gedachten < **Waarom moeten we perse alleen met het denken voorbij het denken?** Bergson (intuïtie) >

Kernbegrippen:

De opbouw en beschrijving van de werkelijkheid

Voorwerp of ding of een zaak	Het vaste (2.0271), het bestendig iets wat zich laat beschrijven in vaste termen van mogelijkheden, het ligt in de wezen van het ding om een onderdeel te zijn van de stand van zaken (2.011) Het voorwerp is eenvoudig (2.02). De voorwerpen zijn de substanties van de wereld (2.021). Zelfstandig in hun voorkomen maar onzelfstandig in de zin dat ze samenhangen met de stand van zaken. (2.0122)
Vormen van een voorwerp, ofwel de vorm van de werkelijkheid	Mogelijkheden van voorkomen van het voorwerp in de standen van zaken (2.0141) bijvoorbeeld ruimte, tijd en kleur (2.0251)
Stand van zaken (structuur van het voorwerp)	Een verbinding tussen voorwerpen. (2.01) volgens een bepaalde configuratie van voorwerpen (2.0272). Als deze bestaat dan is het een feit (2)
Werkelijkheid	Het bestaan en niet bestaan van standen van zaken (2.06)
De wereld	Het totaal van de bestaande standen van zaken (2.04). De gehele werkelijkheid (2.063). De feiten in de logische ruimte (1.13). De wereld valt uiteen in feiten (1.2). "wat het geval is" en "wat niet het geval is" (1.12) .

De opbouw en beschrijving van een beeld

Elementen van het beeld	De representaties van de voorwerpen in het beeld (2.131)
Afbeeldingsvorm	De mogelijkheden waarop de elementen zich tot elkaar kunnen verhouden in het beeld.
Afbeeldingsstructuur	De samenhang tussen de elementen (2.15)
Beeld	Een mogelijke situatie in de logische ruimte (2.202). Wij maken voor onszelf beelden van feiten (2.1). Het beeld is een feit (2.141). Het beeld het bestaan of niet bestaan van een stand van zaken uit (2.201) en wat het weergeeft is zijn betekenis (2.221)
Situatie	De voorstelling van een beeld in de logische ruimte (2.202), Het onbestendige en wisselende, de configuratie (2.0271)

De opbouw en beschrijving van een zin

Eenvoudige tekens	De eenvoudige tekens in de zin zijn namen (3.201) en de naam vertegenwoordigd een voorwerp (3.22) en representeert een element in de werkelijkheid. (3.203). Eenvoudige tekens moeten bepaald zijn (3.23) en volledig geanalyseerd (3.201). Het is een oerteken (3.26)
Vorm van de eenvoudige tekens	De mogelijkheden waarop van iets dat een naam draagt zich kan verhouden tot iets anders, de ruimtes waarin het eenvoudige tekens zich bevinden.
Zinsstructuur	Bijvoorbeeld de “modes ponens”, de manier waarop de zin zich toont en hoe de eenvoudige tekens met elkaar verbonden worden.
Zin	Een zin is een model en een beeld van de werkelijkheid zoals wij die denken (4.01). Kan alleen zeggen hoe iets is en niet wat iets is (3.221). De configuratie komt overeen met de configuratie van de voorwerpen in de werkelijkheid (3.21). Er is slechts een analyse van een zin mogelijk (3.25). Een zin is experimenteel (4.031)
De taal	Het geheel der zinnen (4.001), het afbeelden van wat het beschrijft zoals het hiërogliefenschrift duidelijk maakt (4.016), het is een beeld van de werkelijkheid (4.021) en toont zijn betekenis (4.022)
De wetenschap	Het geheel der ware zinnen (4.11)

Overige begrippen:

Door alle voorwerpen te kennen kennen we alle mogelijke standen van zaken

Als we alle interne eigenschappen van een zaak of een ding kennen dan kennen we al zijn mogelijkheden, zijnde de mogelijkheden tot verbinding. (2.0123 / 2.01231) (Het gaat hier over verbinding met andere zaken of dingen. Deze mogelijkheden liggen dus al in de zaak of het ding besloten. (2.012) "In de stand van zaken grijpen de voorwerpen zo in elkaar als de schakels van een ketting" (2.03). Kennen we alle voorwerpen, dan kennen we ook alle mogelijke standen van zaken (2.0124)

Een voorwerp ligt in een ruimte van mogelijke standen van zaken (2.013)

Een punt kan bijvoorbeeld een coördinaat hebben en een coördinaat ligt vanzelfsprekend in een ruimte van mogelijkheden. Het bestaan van standen van zaken noemen wij een positief feit en het niet bestaan een negatief feit (2.06)

Het beeld kan juist of onjuist zijn, waar of onwaar

Het beeld geeft het object van buitenaf weer en wordt bepaald door het standpunt, daarom kan een beeld juist of onjuist zijn. (2.173). Het is juist of onjuist, waar of onwaar als het wel of niet met de werkelijkheid overeenkomt (2.21), alleen aan het beeld kunnen wij dit niet zien (2.224). Alleen en zin waarvan we kunnen weten of hij waar of onwaar is kunnen we begrijpen en we kunnen dat alleen als we de onderdelen van de zin begrijpen (4.024)

Wat is een complex

Een complex is een definitie van een symbool die duidelijk maakt in welke eenvoudige delen uiteenvalt (3.24) , dit is nodig een zin volledig te kunnen analyseren. Als we van een complex niet weten wat de eenvoudige delen zijn dan weten we dus ook niet de mogelijkheden en kunnen we er niks over zeggen. Als wij een propositie doen of een vraag formuleren met een niet gedefinieerd complex of een voorwerp waarvan wij de eigenschappen niet kennen dan wordt de propositie onzinnig. We kunnen dan dus helemaal niet van waar of onwaar spreken.

Samenvatting

Alleen de ware gedachten kunnen bijdragen aan een beeld van de wereld, een ware gedachte is een gedachte die overeenkomt met de werkelijkheid en logisch is, een ware gedachte is altijd logisch maar een logische gedachte is niet altijd waar. Een gedachte is een logisch beeld van de feiten, dat wil zeggen dat deze een representatie is van een mogelijkheid van een stand van zaken van voorwerpen die beschouwd worden.

Logisch en waar of onwaar

Het zeggen dat de aarde een diameter heeft van 80000 kilometer is logisch, het behoort tot de mogelijkheden, de aarde zou deze diameter kunnen hebben maar de uitspraak is onwaar, hij komt niet overeen met de werkelijkheid. Dat de aarde ongeveer een omvang van 40000 kilometer heeft is waar en we kunnen dit ook toetsen aan de werkelijkheid en het is zoals eerder gezegd ook logisch.

Onlogisch

Stellen dat de aarde een bol met een omvang van 0 meter is onlogisch. 0 ligt buiten het bereik van een geldige omvang. Een bol moet een omvang groter dan nul hebben om als een bol geassocieerd te worden. Dit is dus onlogisch en we kunnen ons er daarom geen beeld van vormen en dus kunnen we het niet toetsen aan de werkelijkheid en daar volgt automatisch uit dat we zijn waar of onwaarheid niet kunnen bepalen. Dit is dus een onzinnige voorstelling.

Conclusie

Omdat de wereld slechts bestaat uit feiten **is de zin van de wereld niet in haarzelf te vinden**, de zin van de wereld moet buiten haar liggen. In de wereld is alles zoals het is en gebeurt alles zoals het gebeurt; er is in haar geen waarde – en als die er wel zou zijn dan zou deze geen waarde hebben (6.41). Ethiek en esthetica zijn niet in zinnen uit te drukken, ze zijn transcendentiaal. Zinnen kunnen ook niet tonen wat iets is maar alleen hoe iets is (3.211) en daarom zegt hij wat zich in de taal uitdrukt wordt kunnen wij niet door de taal uitdrukken (4.121), wat getoond worden kan, kant niet worden gezegd (4.1212). Wanneer het goede of slechte willen de wereld verandert, dan kan het slechts de grenzen van de wereld veranderen, niet de feiten; niet datgene wat door de taal kan worden uitdrukt. Het doel van de filosofie is de logische opheldering van gedachten, de filosofie is geen leer maar een activiteit (4.112). <maar is dan alles wat zich laat verhelderen, wetenschappelijk en daarmee zinloos? Is het helder krijgen van het zinloze het doel van de filosofie? >. **De oplossing van het raadsel van het leven in ruimte en tijd ligt buiten ruimte en tijd.** Niet hoe de wereld is is het mystieke, maar dat zij is (6.44). De wetenschap moet zich alleen bezighouden met dat dat zich in taal laat uitdrukken en helder is. De filosofie moet zorgen voor opheldering waar nodig.

Achtergrondinformatie:

https://www.rijkwillemse.nl/downloads/Taal_als_afbeelding.pdf

Studievragen

1. Kijk naar de structuur van de Tractatus. Hoe verhouden de verschillende stellingen zich tot

elkaar?

Hij beeld eigenlijk driemaal dezelfde structuur uit. Die van de werkelijkheid, die van het beeld en die van een zin. De grenzen van de tweede en derde worden bepaald door de grenzen van uitdrukken van het eerste. 1.1 en 1.2 zijn opmerkingen over stelling 1 enzovoort, de nauwkeurigheid lijkt de belangrijkheid te beschrijven. Je zou kunnen zeggen dat hij in zijn werk begint met het beschrijven van complexen en deze ontleed van steeds kleinere en eenvoudige delen (voorwerpen)

2. [p. 35—37] Welk doel stelt Wittgenstein voor het boek?

Het doel is grenzen stellen aan het uitdrukken van gedachten, oftewel grenzen stellen aan de taal.

3. [1.1—2.01] De tweede stelling van het boek luidt: “De wereld is het geheel der feiten, niet der dingen”. Hoe verhouden feiten zich tot dingen, volgens Wittgenstein?

Dingen hebben mogelijkheden en de stand van zaken ofwel de feiten dat zijn de actuele verbindingen van de dingen volgens de mogelijkheden.

4. [2—2.063] Wat zijn voorwerpen volgens Wittgenstein? [opmerking: dit wordt niet heel duidelijk in de tekst. Wittgenstein ziet voorwerpen als een soort basiselementen van de wereld en argumenteert dat er zulke basiselementen moeten zijn, maar hij lijkt bewust open te laten wat voorwerpen precies zijn].

Een ding of een voorwerp is iets dat beschreven kan worden in termen van een vaste set aan mogelijkheden indien men alle interne eigenschappen kent. Hij noemt een voorwerp eenvoudig, daar wil hij waarschijnlijk mee aangeven dat het een soort bouwstenen zijn, die niet verder op te delen zijn. Complexen moeten we ontleden in hun delen. Hij noemt voorwerpen de substantie van de wereld en een kenmerk van een substantie is dat deze op zichzelf bestaat en geen eigenschappen deelt met andere substanties (**spinoza**).

5. [2.1—2.225] Wittgenstein schrijft over de relatie tussen de wereld en de beelden die we van deze wereld kunnen maken. Wat is een beeld? Hoe verhouden beeld en wereld zich tot elkaar, volgens Wittgenstein?

De wereld is het totaal van bestaande standen van zaken. Hetgeen we mee geconfronteerd worden in een bepaalden situatie vormt voor ons een beeld dat we voor onszelf maken om de standen van zaken ofwel de verbindingen tussen de voorwerpen inzichtelijk in een afbeelding. Dit kan een gedachte zijn, een of meerdere zinnen of een model zijn die dit op een symbolische manier weergeven.

6. [4.01] Op welke manier kunnen we een zin begrijpen als een beeld van de werkelijkheid?

Een zin beschrijft een configuratie van voorwerpen en bevat dus de verwoording van een of meerdere bestaande of niet bestaande standen van zaken. Het beschrijft een deel van de werkelijkheid., maar het doet dit in symboliek die de voorwerpen en de relaties tussen voorwerpen beschrijven waarbij de vorm van het beeld overeenkomt met de vorm van de werkelijkheid

7. [4.003—4.0031, 4.111—4.116] Wat is de rol van de filosofie volgens Wittgenstein, en hoe verhoudt de filosofie zich tot de wetenschappen?

De rol van de filosofie is het verhelderen van wat niet helder is. Vage of slecht gedefinieerde scherper en helderder krijgen zodat een analyse mogelijk is, de filosofie zou zich niet bezig moeten houden met het mystieke ofwel het onuitspreekbare

8. [6.4—7] Waarom meent Wittgenstein dat de 'zin van de wereld', waarde, de ethiek, 'het raadsel van het leven', en 'het mystieke' buiten het domein van de filosofie liggen?

Omdat deze zich niet laten uitdrukken in taal en aangezien de wereld het geheel der feiten is, ofwel wat zich door taal laat uitdrukken, moet het wel zo zijn dat de zin buiten de wereld zelf ligt.

9. [6.54] Waarom noemt Wittgenstein de stellingen van de Tractatus onzinnig? Hoe kunnen ze niettemin een functie hebben?

Omdat hij spreekt over het mystieke, over zingeving en over hoe die niet in de wereld te vinden zijn, maar hij heeft zelf gedefinieerd dat zin zich niet laat beschrijven in taal en dus is het spreken hierover onzinnig. Toch is zijn traktaat zinnig omdat het weergeeft wat, door middel van negatie geen zin heeft, zijnde alle feiten, zijnde de wereld. Daarnaast maakt hij helder wat het werkveld van de wetenschap is zijnde datgene dat zich in taal laat uitdrukken, de rest moet men over zwijgen aldus Wittgenstein.

Schlick

Aantekeningen

Inleiding

De Wiener Kreis (Weense kring / Vienna Circle) was een groep wetenschappers en filosofen die tussen 1924 en 1936 regelmatig bijeen kwam in Wenen en behoorde tot het logisch empirisme.

- Belangrijke leden:
- Rudolf Carnap,
- Moritz Schlick,
- Otto Neurath,
- Philipp Frank,
- Kurt Gödel.

Logisch empirisme is een combinatie van:

- Empirisme: alle kennis komt uit de waarneming.
- Logica: de methode van logische analyse.

Ze verbonden hun programma met verlichtingsidealen < **Kant, “sapere aude”** >: een rationele benadering van maatschappelijke problemen. Ze waren zeer progressief op sociaal gebied en wilde dit doen op basis van rationele principes. Tegelijkertijd kwam het fascisme op.

Splitsing tussen analytische en continentale filosofie

- In 1936 werd Moritz Schlick in Wenen vermoord door een oud-student, kwam vervroegd vrij onder het fascisme
- Rond deze tijd vertrokken de andere hoofdfiguren van het logisch empirisme uit Europa, op de vlucht voor het nationaal socialisme.
- De meesten van hen (waaronder Carnap, Frank, Reichenbach) belandden in de VS, waar het logisch empirisme in korte tijd veel invloed won.
- Heidegger bleef op het Europese continent en werd hier zeer invloedrijk. Heidegger denkt fundamenteel anders dan het logisch empirisme

Later geschiedenis

- Rond 1960 kwam er sterke kritiek op het logisch empirisme, en volgde een sterke neergang in populariteit.
- Maar bepaalde elementen bleven bepalend voor de analytische filosofie die in de VS dominant bleef, zoals het ideaal van helderheid en argumentatieve nauwkeurigheid.

Is vooruitgang in de filosofie mogelijk? Is het mogelijk de filosofie te baseren op een solide fundament?

- Husserl, in *"Filosofie als strenge wetenschap"*: *de filosofie moet eindelijk wetenschappelijk worden, dat wil zeggen: objectief gefundeerde theorieën, problemen en methoden.*"
- Schlick: *"I am convinced that we now find ourselves at an altogether decisive turning point in philosophy, and that we are objectively justified in considering that an end has come to the fruitless conflict of systems. We are already at the present time, in my opinion, in possession of methods which make every such conflict in principle unnecessary"* (p. 54).

Wat maakt een nieuw begin in de filosofie mogelijk?

- De nieuwe logica van Frege, Russell en Wittgenstein
- Inzichten bereikt dankzij deze logica:
 - Kennis bestaat uit representaties van feiten
 - Uitspraken kunnen feiten representeren door middel van hun logische vorm.
 - Hiermee verdwijnen veel filosofische vragen.

Verificationisme (kenmerkend onderscheid met Wittgenstein):

- Een uitspraak heeft enkel betekenis als deze empirisch geverifieerd kan worden.
- Als de betekenis van een uitspraak wordt uitgelegd in woorden, dan kun je vervolgens vragen wat de betekenis van die woorden is, etc. Dit proces moet een einde hebben; het einde is in de directe ervaring, het aanwijzen van dingen.
- De betekenis van een uitspraak valt samen met de methode van verificatie.

Consequenties van verificationisme:

- Van elke betekenisvolle uitspraak kan in principe empirisch worden vastgesteld of deze wel of niet waar is.
- Een niet-verifieerbare uitspraak heeft geen betekenis.

Wat is een constitutief systeem?

- De betekenis van elke uitspraak moet terug te voeren zijn tot een uitspraak over de ervaring.

De betekenis van elk concept moet gegeven kunnen worden door andere concepten, totdat je uiteindelijk terecht komt bij concepten die direct betrekking hebben op de ervaring.

- Als dit gedaan wordt voor alle concepten dan vormt dit een 'constitutief systeem' *"Investigations into constitutive theory show that the lowest layers of the constitutive system contain concepts of the experience and qualities of the individual psyche; in the layer above are physical objects; from these are constituted other minds and lastly the objects of social science."* (p. 309)

The Turning Point in Philosophy

[53] Er worden prijzen gegeven voor filosofische essays maar omdat deze enerzijds gaan over een denker en anderzijds het heden, kan men zich afvragen of er een bijdrage aan het verleden is geleverd. Kennelijk is de filosofie tot dan toe helder. Men is geneigd te denken dat er vooruitgang geboekt wordt en dat de geschiedenis met groter respect wordt behandeld en dat de klassieke modellen onwrikbaar zijn vastgesteld.

[53-54] Het tegendeel lijkt echter waar omdat elk nieuw systeem weer van voren af aan begint. Elke denker legt zijn eigen fundering en bouwt niet voort op zijn voorgangers. Descartes was de eerste om weer helemaal opnieuw te beginnen, niet zonder reden. Spinoza dacht met zijn wiskundige benadering het ei van Columbus te hebben uitgevonden en Kant ging de kant van de wetenschap op. Het lijkt erop dat we de pogingen in 2000 jaar om een einde te maken aan de chaos niet langer serieus moeten nemen. Toch denkt hij dat we nu op een “turning point” zitten in de filosofie. We hebben zo zegt hij nu de methodes die elk conflict onnodig maken, we hoeven haar slechts consequent toe te passen. Deze methodes zijn stilletjes ontwikkeld en zijn door de meesten binnen de filosofie over het hoofd gezien, dat maakt deze situatie uniek. Dit pad vindt zijn origine in de logica, waarvan Leibniz vaag het begin zag < **met zijn indeling van alles in monades zonder gedeelde eigenschappen** >

[55] Betekent dit dat alle filosofische conflicten worden opgelost? Kunnen alle traditionele problemen hiermee < **met de logica** > worden opgelost? Als dat zo was dan was het geen omslag maar toch weer een gradueel proces. **De omslag is het inzicht in de natuur van de logica zelf.** Kennis is nu datgene wat dezelfde vorm heeft als de werkelijkheid maar de vorm zelf kan niet worden weergegeven. Alles behalve de vorm is slecht inkt waarmee de werkelijkheid wordt gerepresenteerd. Dingen als de “theorie van kennis”, de “capaciteiten van kennis” worden nu vervangen door de natuur van expressie en representatie < **ofwel de vorm** >.

[56] Vragen over de “geldigheid en grenzen van kennis” verdwijnen. Alles wat kan worden uitgedrukt kan worden gekend, daarom zijn er principieel geen vragen die niet kunnen worden beantwoord. Dit beschrijft daarmee het totaal van betekenisvolle vragen. Alle vragen in deze zin < **zinnige vragen** > kunnen dus worden beantwoord. Het probleem tot dan toe was niet de oplosbaarheid van de vragen maar de vragen zelf waren niet zinnig. Elk zinnig probleem heeft een weg naar de oplossing. Het niet op kunnen lossen kan wel beperkingen hebben zoals de menselijke capaciteit. Het optreden van een feit dat bevestigd wordt door observatie is de enige weg om dingen te verifiëren. De enige manier om dus de waarheid van de representatie te testen is door observatie en empirische wetenschap. Het geheel van de wetenschap is het systeem van observatie en er is dus daarnaast geen apart domein voor de filosofie. Filosofie is geen systeem van uitspraken, het is geen wetenschap. De filosofie is de koningin van de wetenschap. De filosofie is geen systeem van waarnemingen maar een

systeem van handelen. ***“Philosophy is that activity through which the meaning of statements is revealed or determined. By means of Philosophy statements are explained, by means of science they are revealed”***. De wetenschap gaat over de waarheid van beweringen en de filosofie over de betekenis. Filosofie is de ziel, de inhoud en de geest van de wetenschap.

[57] Het was verkeerd om aan te nemen dat filosofie de basis en de kroon (metafysica) van de wetenschap is. Als we met woorden betekenis moeten geven aan uitspraken dan houdt dit nooit op. De betekenis van uitspraken is dus door het filosofisch handelen, ofwel de filosofische activiteit. Dus filosofische activiteit vindt plaats in handelen, niet in het verder onderbouwen. De fout van de metafysica was dat het uiteindelijke resultaat was om tot filosofische uitspraken te komen. Kwaliteit kan niet worden uitgesproken, slecht worden getoond en zo heeft de cognitie niks meer te doen naderhand. ***< de deugd kan niet louter bestaan als dispositie – Aristoteles >***. Dus metafysica is niet onmogelijk maar ze heeft feitelijk niks te doen. Het ontstaan van wetenschappelijke disciplines toont aan dat de filosofische vragen dermate helder waren dat het mogelijk werd ze wetenschappelijk te onderzoeken, de filosofie is zo de moeder van alle wetenschappen.

[58] Bijvoorbeeld ethiek en esthetiek die nog onderdeel zijn van psychologie toont aan dat de vraagstukken nog uitsluitend gaan over betekenis en dat deze dus nog niet voldoende helder zijn om wetenschap te worden. Wetenschappelijke prestaties zijn dan ook tegelijkertijd filosofische prestaties. De grote onderzoeker is dus ook altijd een groot filosoof. De wijze onderscheid zich dan ook doordat hij een beter begrip heeft van relaties, feiten en verlangens.

Hierdoor bewegen we ook weg van de inductieve filosofie en het idee dat de filosofie a priori ware uitspraken kan doen op basis waarvan we verdere verklaringen kunnen zoeken. Dit temeer omdat we tot nu toe gedefinieerd hebben dat filosofie niet bestaat uit uitspraken maar uit filosofische activiteit. ***“Either we have this meaning and we know what is meant by the statement, or we do not possess it, in which case mere empty words confront us, and as yet no statement at all, there is nothing in between and there can be no talk of the probability that the meaning is the right one”***. Dus eigenlijk wordt hier gezegd dat een uitspraak van zichzelf niet als waar of onwaar kan worden bestempeld, empirische toetsing moet hierin voorzien. ***“Philosophical writers will long continue to discuss the old pseudo-questions. But in the end they will no longer be listened to. They will come to resemble actors who continue to play for some time before noticing that the audience has slowly departed. Then it will no longer be necessary to speak of philosophical problems for one will speak philosophically concerning all problems, that is clearly and meaningfully”***.

Studievragen

1. [p. 53-55] Waarom denkt Schlick dat nu wèl echt een nieuw begin in de filosofie mogelijk is?

Langzamerhand is er de logica ontwikkeld die begon bij Leibniz en verder ontwikkeld door Frege, Russel en Wittgenstein. Het nieuwe begin is niet dat we met de logica alles kunnen oplossen maar dat we nu inzicht hebben in de natuur van de logica zelf, het inzicht dat de werkelijkheid en de representatie hun logische vorm moeten hebben als overeenkomst < Wittgenstein >

2. [p. 56] Waarom zijn er volgens Schlick geen vragen die principieel onbeantwoordbaar zijn?

Omdat alles wat kenbaar is uitgedrukt kan worden en alles wat uitgedrukt kan worden is in principe oplosbaar. Het probleem tot dan toe was vooral dat er onzinnige vragen werden gesteld, de vragen waren dus het probleem en niet de oplosbaarheid.

3. [p. 56] Waarom is filosofie volgens Schlick geen wetenschap, maar kan filosofie desondanks wel “Queen of the Sciences” genoemd worden?

De filosofie legt beweringen uit en de wetenschap test ze, daarom is ze belangrijker dan de wetenschappen en hoeft ze zelf geen wetenschap te zijn. Filosofie geeft betekenis aan de wetenschap en is daarom de alfa en omega van de wetenschap. Het geeft ziel aan de wetenschap.

4. [p. 57] “It is easy to see that the task of philosophy does not consist in asserting statements – that bestowing meaning upon statements cannot be done in turn by statements”. Waarom is dit? En waarom maakt dit metafysica onmogelijk?

Als betekenis moet worden gegeven aan een uitspraak door een andere uitspraak dan komen we in een ad infinitum. Het zijn uiteindelijk de daden die betekenis geven. Dus filosofische activiteit vindt plaats in handelen, niet in het verder onderbouwen. De fout van de metafysica was dat het uiteindelijke resultaat was om tot filosofische uitspraken te komen. Kwaliteit kan niet worden uitgesproken, slecht worden getoond en zo heeft de cognitie niks meer te doen naderhand.

5. [p. 58] “The great investigator is also always a philosopher” – waarom?

Een onderzoeker handelt en daarmee doet hij aan filosofische activiteit, hij brengt filosofische betekenis in praktijk door het onderzoek dat hij verricht en verifieert zo de waarheid van de betekenis die de filosoof heeft geformuleerd.

The Scientific Conception of the World – The Vienna Circle

[301] Er wordt opgemerkt dat theologiseren en metafysica weer in de lift zitten, echter in het licht van de verlichting is het anti-metafysische en feitelijke onderzoek ook aan het groeien. Dit is vooral zichtbaar in de empirische wetenschap, toch zijn er weinig toonaangevende denkers die hier systematisch vorm aan geven. Het anti metafysische is vooral in engeland erg sterk waar het empirisme sterk is gebleven. Ook in Berlijn en wenen is dit het geval.

[304] Moritz Schlick werd gevraagd om van Kiel naar wenen te komen, zijn achtergrond paste er goed bij, ook zijn achtergrond als wetenschapper. Hij betreft een groep om zich heen van wie geen enkele uitsluitend filosoof is om te werken aan een wetenschappelijke beschouwing van de wereld. Het doel was niet alleen vrij te komen van metafysica maar om echt een tegenbeweging vorm te geven tegen metafysica.

[305] In deze tijd waren er veel initiatieven voor het vormen een nieuwe vorm van organisatie en sociale relaties met als doel het vormen van meer eenheid voor de mensheid. Om dit te bereiken zochten ze veel contact met andere bewegingen. Ze legden vooral nadruk op exacte wetenschap voor de sociale wetenschappen en de natuurwetenschappen om zodoende werktuigen te vormen voor modern empirisme, werktuigen die ook in het dagelijks leven noodzakelijk zijn.

[306] De wetenschappelijk beschouwing van de wereld kenmerkt zich niet zozeer door eigen stellingen maar door een andere basishouding, andere gezichtspunten en richting van onderzoek. *“De mens is de maat van alle dingen; van die welke zijn dat ze zijn, en van die welke niet zijn dat ze niet zijn”* < **Protagoras – Homo-mensura stelling** >. De wereld kent geen onoplosbare problemen, het helder krijgen van filosofische lijdt tot de ontmaskering van pseudo-problemen < **onzinnige problemen zou wittgenstein zeggen** > en ze deels te transformeren naar empirische problemen en ze zo te onderwerpen aan experimenten. De taak van de filosofie is het ophelderen van problemen, niet in het formuleren van speciale filosofische problemen. Een uitspraak doet zoals “er is een god”, dat zeggen we niet dat is fout maar we vragen wat bedoel je daarmee en ontmaskeren de vraag zo als leeg van betekenis.

[307] Als men deze uitspraak zou omvormen naar empirische uitspraken van verliest de uitspraak zijn gevoelsinhoud. Uit analyse < **zou** > blijken dat dit soort uitspraken geen stand van zaken of feitelijkheden beschrijven, slechts een stemming en geestesgesteldheid. Deze gevoelens uiten kan een flinke taak zijn maar de juiste uitingsvorm hiervoor is kunst zoals muziek of de dichtkunst. *“If a mystic asserts that he has experiences that lie above all concepts, one cannot deny this. But the mystic cannot talk about it, for talking implies capture by concepts and reduction to scientifically classifiable states of affairs”* Het onderzoek in de

psychologie is nog steeds in de beginfase, mogelijk dat de freudiaanse analyse hier richting aan kan geven.

De eerste fout die gemaakt wordt is dat we in de taal altijd een naam hebben voor wat we in de werkelijkheid aantreffen, daarom zijn we geneigd dat alles waar we woorden aan geven ook daadwerkelijk in de realiteit bestaat. De tweede fout is te denken dat door het denken alleen zonder empirisch materiaal er nieuwe kennis kan worden vergaard. Echter wanneer we dit doen leidt een uitspraak gebaseerd op een uitspraak niet tot inzichten die niet al aanwezig waren in de voorgaande uitspraak, er is dus geen metafysica mogelijk puur op basis van gedachten. **< en hoe moeten we dan het axiomatisch stelsel binnen de wiskunde interpreteren? >**. Dit zorgt voor een ontkenning van Kants "synthetisch a priori" kennis en des te meer alles dat daaruit volgt. In het logisch positivisme zijn er slechts empirische uitspraken van allerlei soort en analytische uitspraken ten aanzien van logica en wiskunde. "*For us, something is 'real' through being incorporated into the total structure of experience*". Intuïtie wordt niet afgedaan als bron van kennis maar moet wel getest worden zoals alle andere uitspraken. Intuïtie als overstijgende bron van kennis wordt ontkend.

[309] De voorstelling van de wereld kenmerkt zich ten eerste door het empirisme en positivisme ofwel "*there is knowledge only from experience, which rests upon what is immediately given. This sets the limits for the content of legitimate science*" en ten tweede door "The scientific world-conception is marked by application of a certain method, namely the logical analysis". Het doel is het verenigen van de wetenschap. Aristotelische logica is te beperkt voor dit doel, daar hebben we de moderne symbolische logica voor nodig.

[314-315] Metafysici zijn altijd gek geweest op het eruit pikken van biologie als een bijzonder veld. Zo ontstond het idee van vitalisme **< elan Vital volgens Bergson >**. Ook het bestaan van een ziel als leidend en afwijkend van universele wetten wordt ontkend. Als we dit echter terugbrengen tot zijn empirische essentie dan komen we op de stelling dat het leven werkt *volgens wetten die niet gereduceerd kunnen worden tot natuurwetten*. De psychologie die hierover gaat is nog zwaar belast met metafysische concepten zoals de ziel en logische ongerijmdheden. In de psychologie zijn ook heel veel concepten niet helder geformuleerd. Men probeert in de gedragswetenschappen het geestelijke te verklaren door middel van het gedrag van het lichaam, wat dan weer wel te observeren is en dus in principe dichterbij de wetenschappelijke voorstelling van de wereld.

[316] De wetenschap heeft de methode ontwikkeld voor het definiëren van een hypothese, de axiomatische methode en de logische analyse waardoor concepten meer helderheid en kracht kregen. We kunnen nu zien wat de essentie is van de nieuwe wetenschappelijke voorstelling van de wereld in contrast met de filosofie. Er zijn geen speciale filosofische stellingen, stellingen worden slechts verhelderd. Daarom willen sommigen niet meer geassocieerd worden met filosofie om zo het contrast duidelijk te maken. Hoe je het ook wilt

noemen "*there is no such thing as philosophy as a basic or universal science alongside or above the various fields of the one empirical science; there is no way to genuine knowledge other than the way of experience*". De filosofie blijft belangrijk voor de empirische wetenschap door, door middel van logische opheldering van wetenschappelijke concepten om zo een volledig bereik van mogelijkheden te schetsen zodat daaruit geselecteerd kan worden wat zich het beste leent voor empirische analyse.

[317] Het doel is om de wetenschap te zuiveren van metafysische en theologische resten van de afgelopen millennia en toe te werken naar een verenigd beeld van deze wereld. De toename van metafysica en theologie op dit moment wordt verklaard door de economische problemen. Er is in Europa een tweedeling zichtbaar waarbij de ene groep vasthoudt aan metafysica en theologie en de andere zogenaamde moderne kant dit juist verwerpt. Het verwerpen van metafysica en theologie wordt vertrekt door de toenemende productie die steeds minder ruimte laat voor metafysica. De mensen zijn ook teleurgesteld in de houding van mensen die metafysica en theologie prediken, daarom wordt dit massaal verworpen en wordt men meer "*down to earth*". De wetenschappelijk voorstelling van de wereld is opkomend.

Studievragen

1. [p. 301] De auteurs noemen twee tegengestelde ontwikkelingen in de filosofie: een toename van 'metaphysical and theologising thought', en een opkomst van 'the opposite spirit of enlightenment and anti-metaphysical factual research'. Onder welke van deze twee stromingen scharen ze zichzelf?

'the opposite spirit of enlightenment and anti-metaphysical factual research'. We hebben net gelezen dat metafysica niet mogelijk is in lijn met Wittgenstein.

2. [p. 301-302] Wat is de relatie tussen verlichtingsdenken en een afwijzing van de metafysica?

Verlichtingsdenken betekent dat men zich afzet tegen kerkelijke dogma's geassocieerd met het metafysische en zelf kritisch gaat nadenken (Sapere Aude), dit heeft tot een bloei van de wetenschap geleid. De metafysica staat voor het conservatieve denken. Logisch empirisme voor vooruitgang en wetenschap.

3. [p. 306] Wat zouden de auteurs kunnen bedoelen met "In science there are no 'depths'; there is surface everywhere"?

Dit komt voor uit het idee dat alle complexen terug te voeren zijn in eenvoudige delen die op zichzelf door de wetenschap getoetst kunnen worden. De ervaring is slechts een complex van deze eenvoudige delen en zij kan ook verklaard worden uit deze eenvoudige delen. In het platoonse was er inductie en begon met op basis van axioma's af te leiden wat het individuele geval was, dit levert een heel bouwwerk op aan stellingen. In het logisch empirisme kan alles nauwkeurig en helder worden omschreven en begrepen en ligt dus alles aan de oppervlakte.

4. [p. 307] Waarom is, om gevoelens ten opzichte van het leven uit te drukken, kunst een beter medium dan metafysica?

Uit analyse < **zou** > blijken dat dit soort uitspraken geen stand van zaken of feitelijkheden beschrijven, slechts een stemming en geestesgesteldheid. Deze gevoelens uiten kan een flinke taak zijn maar de juiste uitingsvorm hiervoor is kunst of muziek. Als we dit metafysisch benaderen dan hebben we met onzinnig vragen of uitspraken te maken die we niet kunnen beoordelen op waar of onwaarheid. Als men deze uitspraken zou omvormen naar empirische uitspraken van verliest de uitspraak zijn gevoelsinhoud. Het kan gevaarlijk zijn om metafysica te gebruiken omdat je meer pretendeert dan een levensgevoel, terwijl er geen theorie is.

5. [p. 314-15] Wat betekent een afwijzing van de metafysica voor de biologie en de psychologie?

Voor de psychologie geldt dat veel concepten zoals de ziel gefundeerd zijn in metafysische concepten, resulterend in niet adequaat gedefinieerde concepten en veel logische tegenstellingen. Er moet afstand genomen worden van deze metafysische concepten.

6. [p. 316] Wat behoort wel en niet tot de taak van de filosofie, volgens de auteurs?

Het is niet de taak om zelfstandige beweringen te doen van van bijvoorbeeld metafysische aard. De taak is om betekenis te geven aan de empirische wetenschap. Er is geen andere kennis mogelijk dan de kennis gebaseerd op empirische wetenschap. Filosofie kan wetenschap ophelderen. De filosofie blijft belangrijk voor de empirische wetenschap door, door middel van logische opheldering van wetenschappelijke concepten om zo een volledig bereik van mogelijkheden te schetsen zodat daaruit geselecteerd kan worden wat zich het beste leent voor empirische analyse.

7. [p. 317-18] Wat is de relatie tussen de hier gepresenteerde denkwijze en de moderniteit?

De toename van metafysica en theologie op dit moment wordt verklaard door de economische problemen. Er is in Europa

een tweedeling zichtbaar waarbij de ene groep vasthoudt aan metafysica en theologie en de andere zogenaamde moderne kant dit juist verwerpt. Het verwerpen van metafysica en theologie wordt vertrekt door de toenemende productie die steeds minder ruimte laat voor metafysica. De mensen zijn ook teleurgesteld in de houding van mensen die metafysica en theologie prediken, daarom wordt dit massaal verworpen en wordt men meer "*down to earth*". De wetenschappelijk voorstelling van de wereld is opkomend.

Sartre

Existentialisme is humanisme

[26] *"In ieder geval zeg ik nu alvast dat we onder existentialisme een leer verstaan die mensen ertoe in staat stelt als mens te leven, en die er bovendien van uitgaat dat elke waarheid en elke handeling een menselijke leefomgeving en subjectiviteit veronderstellen."*

[28] Is het existentialisme pessimisme of juist optimistisch? *"Want komt de angst niet hieruit voort, dat mens in de leer die ik u probeer voor te zetten de mogelijkheid heeft **zijn eigen keuze te maken**".* Het existentialisme is in de mode, een musicus of een schilder wordt het al snel genoemd. Het wordt zo ruim gebruikt dat het zijn betekenis verliest.

[29] De schandaalridders en sensatiezoekers nemen, nu het surrealisme er niet meer is hun toevlucht tot het existentialisme, wat hen echter niks te bieden heeft. Het is namelijk de minst schandalige en strengste leer die je je voor kunt stellen. Existentialisme is lastig omdat er atheïstische en christelijke existentialisten zijn. *"**Wat ze allemaal gemeen hebben is is simpelweg de overtuiging dat existentie voorafgaat aan essentie.** Of, zo u wilt, kunnen we uitgaan van subjectiviteit".* Bij ambachtelijke dingen moeten we constateren dat essentie voorafgaat aan existentie, immers voor wat we maken hebben we een vooropgesteld doel en een plan om dat te realiseren.

[30] God nu wordt voorgesteld als een soort ambachtsman die een vooropgesteld plan heeft met de mens < **Plato noemt dit het idee mens** >. Ondank dat met het atheïsme de notie van God verdwijnt blijft het idee dat er zoiets universeels is als de mens (**essentie**) dat voorafgaat aan het individu (**existentie**).

[31] Het atheïsme van Sartre is consequenter in die zin dat het zegt dat god niet bestaat en dat er minstens 1 wezen moet zijn waarbij essentie voorafgaat aan existentie en dat noemt hij (volgens Heidegger de menselijke-werkelijkheid) de mens. De mens komt in de wereld en daarna definieert hij zichzelf. *"De mens is niet alleen zoals hij zichzelf denkt, maar ook zoals hij zichzelf wil: zoals hij zichzelf ziet nu hij eenmaal bestaat, zoals hij na die sprong in het bestaan wil zijn. **De mens is niet anders dan wat hij van zichzelf maakt**",* dat noemen we subjectiviteit. Subjectiviteit wordt vaak als verwijt aangehaald door tegenstanders.

[32] De mens begint met bestaan (**existentie**) en daarna gaat hij bepalen wie hij wilt zijn, hij ontwerpt zichzelf en uit dat zijn volgt een tweede willen of het wensen. Iemand wil in eerste instantie een atleet worden en in tweede instantie wil hij of zij de olympische spelen winnen. *"Als existentie werkelijk voorafgaat aan essentie dan is de mens ook **verantwoordelijk voor wat hij is**. Het eerste dat het existentialisme dan ook doet is ieder mens de baas maken over*

wat hij is en hem de **volledige verantwoordelijkheid voor zijn bestaan op de schouders leggen**".

[33-35] De existentialist is niet alleen verantwoordelijk voor zichzelf maar voor **alle mensen**, de twee kanten van subjectiviteit. Als de existentialist kiest dan kiest hij niet alleen voor zichzelf, hij kiest **voor iedereen** want met een keuze drukt hij de waarde van zijn keuze uit. *"Wat we kiezen is altijd het goede en niets kan goed zijn voor ons zonder dat te zijn voor iedereen"*. Mijn keuzes dragen iets uit en daarmee beïnvloeden ze anderen. Bijvoorbeeld een wereldbeeld dat er een wereld hierna is die beter is, of trouwen draagt monogamie uit. De angst nu is de angst dat als we kiezen we dit voor de hele mensheid doen. Dat betekent dat we ons voortdurend moeten afvragen, wat als iedereen dit zo zou doen? < Categorisch en hypothetisch imperatief van Kant >. Een leugen betekent waarde toekennen aan liegen.

[36] Jezelf de vraag stellen of jij de juiste doet, er is niemand die mij kan garanderen of iets goed is of fout, God bestaat immers niet volgens Sartre. Jezelf afvragen: *"Heb ik werkelijk het recht dit of dat te doen en het daarmee tot richtsnoer voor het handelen van de mensheid te maken?"*

[37] Het is de angst een voorbeeld te stellen of leiding te geven, zoals een generaal of een bedrijfsleider, hij moet zelf de keuze maken en dat geeft angst. Dat is de angst waar het existentialisme over spreekt. Dat god niet bestaat moeten we consequent doortrekken. Dat god niet bestaat betekent een zekere verlatenheid.

[38-39] In 1880 probeerde men een seculier moraal te vormen maar men schafte eigenlijk god af en plaatste daar een vergelijkbare moraal voor terug. God werd als lastige hypothese afgeschaft. De existentialist vindt het juist lastig dat God niet bestaat, want daarmee valt het hele fundament onder de moraal weg < Nietzsche > en niks is bij voorbaat god of fout. **"Als god niet bestaat dan is alles geoorloofd"**. Dostojewski, dat is het uitgangspunt van het existentialisme. Als existentie voorafgaat aan existentie dan is er geen vastliggende natuur, dan is er geen determinisme. *"We zijn alleen, zonder excuus"*. *"Dat is wat ik bedoel wanneer ik zeg dat de mens ertoe gedoemd is vrij te zijn. Gedoemd want hij heeft zichzelf niet geschapen, en toch is hij vrij, want eenmaal in de wereld geworpen is hij verantwoordelijk voor alles wat hij doet"*. De mens is ook zelf verantwoordelijk voor zijn passies, hartstocht is geen excuus voor verantwoordelijkheid.

[41-43] Ook religie kan met zijn normen zoals heb je naaste lief geen uitsluitel geven over wat te doen bij morele dilemma's. Zelf Kant die zegt "behandel de ander nooit als een middel maar als een doel" < *Handel zo dat je de menselijkheid, zowel in je eigen persoon als in die van ieder ander, altijd tevens als doel, nooit alleen maar als middel gebruikt*. – Kant >, kan bij morele dilemma's geen uitsluitel geven, dit soort waarden zijn te vaag. De leerling van Sartre (oorlogsdilemma) spreekt erover dat hij zijn gevoel de doorslag wil laten geven maar zegt Sartre, hoe bepaal je de waarde van een gevoel? *"Gevoel komt tot stand in wat je doet"*.

Ik kan er dus niet op teruggrijpen om me erdoor te laten leiden. Wat wil zeggen dat ik nog in mijzelf op zoek kan gaan naar een eigenlijke staat die me zegt wat ik moet doen, noch van een moraal de ideeën kan verwachten dat die me dat zullen vertellen.”

[44-45] **“Geen enkele algemene moraal kan aangeven wat je moet doen; de wereld geeft geen tekens af”**. Ook al zijn er tekens zoals de gelovigen soms zeggen, het blijft mensen werk hoe die te interpreteren. *“Verlatenheid brengt met zich mee dat we zelf kiezen wie we zijn en wat we zijn.”*

[46] Alleen wat binnen ons handelingsvermogen ligt moeten we meenemen in onze keuzes, het universum stelt zich niet op ons af.

[48-50] *“de enige werkelijkheid ligt in ons handelen”*, oftewel denk niet dat zullen anderen wel doen die sterker zijn dan ik. Niet berusten maar juist engageren *“op hoop van zege”*, en zeker niet omstandigheden de schuld geven van je eigen falen of het niet realiseren van potentieel. Dromen, verwachtingen en hoop zijn mooi maar het gaat er uiteindelijk om wat er gerealiseerd wordt. *“Wat dat wel wil zeggen is dat een mens niets anders is dan de reeks van dingen die hij onderneemt, dan de optelsom, de organisatie, het geheel van de betrekkingen waaruit die bestaan”*. **“Als de zaken er zo voor staan , is het in feite geen pessimisme dat men ons verwijt maar eerder optimistische hardheid”**. Een laffe inborst bestaat niet, de mens maakt zichzelf tot lafaard door zijn handelen en daar in te berusten.

“Maar wat een existentialist zegt, is dat een lafaard zichzelf tot lafaard en een held zichzelf tot held maakt. Dat een lafaard altijd de mogelijkheid heeft niet langer laf te blijven en een held niet langer een held. Wat de doorslag geeft is een engagement dat alomvattend moet zijn, want met een specifiek voorval, een bijzondere daad engageer je je nog niet volledig.”

Studievragen

1. [p. 29-31] Hoe hangt Sartre's uitspraak dat "existentie voorafgaat aan essentie" (p. 29) samen met zijn atheïsme?

Het idee van christelijke existentialisten is traditioneel dat god een idee mens heeft en dat de mens naar dat idee mens is gemaakt echter de atheïst vooronderstelt geen god en dus moet de essentie volgens uit de existentie. De mens is hetgeen bestaat en daarna pas definieert hij zichzelf. Traditioneel was god de maker van de mens, de existentialist doet daar afstand van en de mens is de eerste waarbij existentie vooraf gaat aan essentie

2. [p. 32] "Als existentie echter werkelijk aan essentie voorafgaat, is de mens ook verantwoordelijk voor wat hij is". Waarom is dit zo?

Er is geen idee van het goede waar de mens naar kan streven, er is geen idee van deugd om naar toe te werken. De mens moet zichzelf definiëren en zelf bepalen wat goed is en wat deugdelijk is. Er is geen God. We bepalen eerst wie we willen zijn en daaruit voort volgen verlangen en wilsbesluiten. Er zijn geen normen. En we worden als het ware als een tabula rasa in de wereld geworpen.

3. [p. 33-34] Waarom is volgens Sartre iedereen verantwoordelijk voor de mensheid als geheel?

Omdat als we een keuze maken dan maken we die voor iedereen, al onze keuzes hebben consequenties voor de mensen om ons heen en een keuze betekent ook waarde toekennen aan een bepaalde waarde. Sartre trekt het breder en zegt eigenlijk dat al onze keuzes een kracht representeren die de wereld als geheel beïnvloed.

4. [p. 34-37] Wat is de rol van angst binnen Sartre's existentialisme?

Angst is de logische consequentie van het besef dat je niet alleen voor jezelf kiest. Het bouwt voort op het idee dat we kiezen voor de hele mensheid en ons daarvan bewust zijn. Het is de uiterste consequentie van het ontkennen van het bestaan van God. Dit zorgt ook voor een gevoel van verlatenheid en die verlatenheid versterkt het gevoel dat je er alleen voor staat en alleen verantwoordelijk bent voor je keuzes en dat geeft angst.

5. [p. 37-42] Wat bedoelt Sartre wanneer hij zegt dat de mens verlaten is?

God bestaat niet, er is niks of niemand die voor ons kan kiezen, de existentialist is alleen in zijn keuzes.

6. [p. 42-43] Kunnen we volgens Sartre keuzes maken op basis van ons gevoel of instinct? Welk probleem ziet hij hiermee?

Hij denkt van niet omdat een werkelijk gevoel en een geveinsd gevoel moeilijk van elkaar te scheiden zijn. Daarnaast is het heel moeilijk om meerdere gevoelens met elkaar te vergelijken en dus moeilijk om dit als basis voor een keuze te hanteren. Gevoelswaarde openbaart zich pas in de handeling en kan dus niet vooraf een criterium zijn.

7. [p. 45-48] Wat bedoelt Sartre ermee dat we moeten handelen zonder hoop?

We kunnen alleen verwachten en dus hopen op hetgeen valt binnen ons eigen handelen. In veel gevallen vallen dingen daarbuiten en dus moeten we daar niet op hopen. We moeten ons engageren en “hopen het beste”

8. [p. 50] Waarom is het existentialisme volgens Sartre niet pessimistisch, maar juist optimistisch? Wat bedoelt hij met 'optimistische hardheid' (p. 50)?

De mens is niet meer of minder dan wat hij van zichzelf maakt en we zijn vrij om te kiezen wie we willen zijn. We kunnen dus niet anderen de schuld geven van ons eigen falen en we hebben ons leven in eigen hand, we zijn vrij om ons leven vorm te geven. Dat betekent ook dat elk ongerealiseerd potentieel of elke ongerealiseerde droom niet gerealiseerd is door eigen toedoen, het is onze eigen schuld, dat is een optimistische hardheid

Simone De Beauvoir

De Tweede Sekse, Inleiding

[9] Beauvoir stelt dat er veel gezegd is over Feminisme maar dat dat een irritant onderwerp is waar meer dan genoeg over gezegd is en wat nu achter de rug is. Vervolgens stelt ze over dit probleem wat ze nog niet helder uiteenzet of het wel een probleem is, of vrouwen wel bestaan en zo ja welke plaats moeten vrouwen innemen? De eerste vraag die gesteld wordt is "**Wat is een vrouw?, een en al baarmoeder zeggen sommigen**" De vrouw zo constateert ze de mens die deelheeft aan de vrouwelijkheid, immers men wordt aangespoord vrouw te zijn dus kennelijk is dat ook iets dat je moet worden. Ze constateert dat het toonbeeld van een vrouw nog nooit werkelijkheid is geworden ondanks alle moeite die wordt gedaan om dit te realiseren.

[10] Voorheen werd de vrouw als een concept gezien zoals een platoons idee maar ze constateert dat het conceptualisme aan terrein heeft verloren en dan men niet meer gelooft in vaststaande entiteiten zoals de vrouw. "*De wetenschap beschouwt iedere karakteristiek als een secundaire reactie op een situatie*". Als we zeggen dat vrouwelijkheid nu niet bestaat dan heeft ze nooit bestaan. "*Voor het rationalisme en nominalisme (filosofie der verlichting) zijn vrouwen slechts menselijke wezens die men als vrouw aanduidt*" < **is dit een stroman argument?** >. Amerikaanse vrouwen denken zelfs dat vrouwen hulp nodig hebben als ze zich nog als vrouw identificeren maar anti-feministen beargumenteren dat omdat er geen neger of joodse ziel bestaat we ook niet ontkennen dat er joden en negers zijn. "*Voor de betrokkenen betekent ontkenning geen vrijheid, maar een vlucht uit de werkelijkheid*"

"*Er zijn geen duidelijk vaststaande biologische kenmerken die bepalen of iemand een man of een vrouw is.*" – Judith Butler. Hierin gaat Judith Butler net een stapje verder dan Simone de Beauvoir

[11] De houding van de Amerikaanse vrouwen bevestigt alleen maar dat zij door hun vrouwelijkheid achtervolgt worden. Ze beargumenteert dat we enkel onze ogen open hoeven te doen om te zien dat de wereld in 2 groepen is ingedeeld, op basis van kleding, voorkomen, lichaam, glimlach, gang, houding, belangstelling en bezigheden. Ze zijn misschien oppervlakkig en gedoemd te verdwijnen. Nu we de vrouw op basis van haar functie niet kunnen verklaren en we afzien van het idee vrouw en we nog steeds constateren dat er vrouwen zijn, **wat is dan een vrouw?** Zij ziet zichzelf als een vrouw, dat is de basis van haar argumentatie. Ze beargumenteert dat er fundamentele verschillen zijn tussen het behandelen van mannen en vrouwen zoals:

9. De man wordt geassocieerd met het neutrale en het positieve, de vrouw met het negatieve
10. het begrip man wordt soms ook gebruikt om de soort aan te duiden (vir/virum)
11. vrouw zijn wordt gezien als een beperking, meningen worden niet gelijkwaardig beoordeeld. Er wordt soms aangenomen dat de vrouw bij voorbaat ongelijk heeft

[12] *“Er is zoiets als het absolute mensen-type, en de vrouw heeft daarbovenop ovaria en een uterus die haar opsluiten in subjectiviteit”. “Het vrouwtje is vrouwtje door een zeker gemis aan eigenschappen, wij moeten wel in aanmerking nemen dat het karakter van de vrouwen lijdt aan een natuurlijke tekortkoming – Aristoteles”.* Thomas van Aquino definieert de vrouw als een *“overtollic bot”*. De mensheid is mannelijk en de vrouw beschouwd de vrouwen niet als een zelfstandig wezen maar als in relatie tot hem, schreef Michelet. De man kan zich zonder vrouw denken en niet andersom. De vrouw is wat de man bepaalt. *“Hij is essentieel, zij niet. Hij is subject, het absolute: zij is **de Andere**”* < Levinas . Van oudsher is er de scheiding tussen het zelf(de) en de Ander was een dualiteit die geen mannelijkheid/vrouwelijkheid aanduidde.

[13] Hegel stelt dat er in het bewustzijn van de mens een fundamentele vijandschap zit met betrekking tot ieder ander bewustzijn; het subject kan zich alleen stellen tegenover een tegen-stelling; hij stelt zichzelf als het essentiële tegenover de ander, het niet essentiële, het object maar dit is wederkerig. Beauvoir beweert dat alleen bij de man-vrouw verhouding dit niet resulteert in reciprociteit. Waarom beschouwd de man zich als het essentiële ten opzichte van de vrouw? Waarom is het zou als principieel de “ander” vanuit het ego perspectief bepaald wordt dat de vrouw zich schikt naar hoe de man haar ziet? **“Waarom komt bij de vrouw deze onderworpenheid vandaan?”**

[14-15] Er wordt opgeworpen dat minderheden dit soms doen maar vrouwen zijn geen minderheid. Er wordt opgeworpen dat het misschien een historische gebeurtenis is geweest maar vrouwen zijn altijd onderdrukt geweest historisch gezien. Juist het ontbreken van het incidentele maakt ten dele dat de vrouw absoluut als “de ander” wordt gezien. Situaties die in de loop der tijden zijn gecreëerd kunnen veranderen maar dat is met wat *natuurlijk* is veel moeilijker.

Waarom blijft de vrouw het subject ofwel de “Ander”?

- De vrouw blijft “object” omdat zij zich niet opwerpt als “subject”:
- *“ze hebben nooit meer veroverd dan de mannen bereid waren te geven; ze hebben niets genomen; ze hebben gekregen”.*
- Ze missen een verleden, historie of een religie zoals het proletariaat
- Omdat ze verspreid zijn kunnen ze zich moeilijker organiseren
- de verdeling in seksen is een biologisch feit en geen historisch feit en de vrouw heeft dat tot op heden niet verbroken
- Het is onmogelijk de samenleving te splitsen langs de lijn der seksen
- Het paar vormt een fundamentele eenheid

“Hierin schuilt dan het principiële kenmerk van de vrouw: zij is, in de kern van totaliteit waarin twee componenten noodzakelijk voor elkaar zijn, de Ander.”

Studievragen

1.[p. 9-10] De Beauvoir refereert hier naar een “conceptualistisch” en naar een “nominalistisch” antwoord op de vraag ‘wat is een vrouw?’. Wat houden deze beide antwoorden in? Wat zijn de problemen die De Beauvoir bij elk van de antwoorden aanstipt?

Conceptualisme: Het idee dat de vrouw in concepten of platoonse ideeën gevangen kan worden maar de praktijk leert dat deze concepten nooit gerealiseerd worden, en hoe kom je tot zo'n concept?

Nominalisme: Het idee dat er alleen situationeel bepaalde eigenschappen zijn en daarmee ook mannelijke en vrouwelijke eigenschappen, echter beargumenteert ze dat we door het niet bestaan van een neger of joden niet gaan ontkennen dat er joden of negers zijn.

2.[p. 11] Wat bedoelt De Beauvoir met de stelling: “in de praktijk echter is de verhouding van de seksen niet als die van twee gelijkwaardige elektrische polen”?

Ze beargumenteert dat er fundamentele verschillen zijn tussen het behandelen van mannen en vrouwen zoals:

12. De man wordt geassocieerd met het neutrale en het positieve, de vrouw met het negatieve
13. het begrip man wordt soms ook gebruikt om de soort aan te duiden (viri/virum)
14. vrouw zijn wordt gezien als een beperking, meningen worden niet gelijkwaardig beoordeeld. Er wordt soms aangenomen dat de vrouw bij voorbaat ongelijk heeft

3.[p. 12-13] Hier introduceert De Beauvoir het begrip “de Ander”. Dit is een term uit de fenomenologische en existentialistische traditie (zie, e.g., deze wikipedia-pagina) die hier wordt toegepast op het man/vrouw onderscheid. Wat betekent deze term? Waarom stelt De Beauvoir dat de vrouw de Ander is?

In de fenomenologie geeft de term 'de Ander' aan dat deze ondanks mogelijke nabijheid en intimiteit altijd vreemd zal blijven. Het is hetgeen waartegen we onze identiteit bepalen. De man kan zich zonder vrouw denken en niet andersom. De vrouw is wat de man bepaalt. “*Hij is essentieel, zij niet. Hij is subject, het absolute: zij is **de Andere***”

4.[p. 13-15] In welk opzicht verschilt de vrouw als Ander volgens De Beauvoir van andere identiteiten die tot Ander zijn gemaakt (bijv. vreemdeling, jood, zwarte, proletariër)? Waardoor komt dit?

Waarom blijft de vrouw het subject ofwel de “Ander”?

- De vrouw blijft “object” omdat zij zich niet opwerpt als “subject”:
- *“ze hebben nooit meer veroverd dan de mannen bereid waren te geven; ze hebben niets genomen; ze hebben gekregen”.*
- Ze missen een verleden, historie of een religie zoals het proletariaat
- Omdat ze verspreid zijn kunnen ze zich moeilijker organiseren
- de verdeling in seksen is een biologisch feit en geen historisch feit en de vrouw heeft dat tot op heden niet verbroken
- Het is onmogelijk de samenleving te splitsen langs de lijn der seksen
- Het paar vormt een fundamentele eenheid

“Hierin schuilt dan het principiële kenmerk van de vrouw: zij is, in de kern van totaliteit waarin twee componenten noodzakelijk voor elkaar zijn, de Ander.”

5.[p. 22] Waarom zegt De Beauvoir dat we tegenover de argumenten van “de feministen” “beslist niet minder wantrouwend” moeten staan? Welk verschil ziet De Beauvoir tussen haar benadering van het “vrouwenvraagstuk” en dat van “de feministen”?

6. [p. 24] Waarom wil De Beauvoir niet over deze kwesties nadenken in termen van “geluk”?

Wittgenstein

Filosofische Onderzoeken

[25-27] *“De onderwerpen behelzen onder meer, de begrippen ‘betekenis’, ‘begrijpen’, ‘bewering’ en ‘logica’, de grondslagen van de wiskunde. De bewustzijnstoestanden en nog andere zaken.”* Het is geen gestructureerd boek dat stap voor stap van onderwerp naar onderwerp gaat, maar bevat eerder meerdere “schetsen” waarvan hij de beste gekozen heeft die zijn lange wandelingen beschrijven de afgelopen 16 jaar. Hij zegt dit zo te doen omdat de aard van het onderwerp hem ertoe dwong kriskras in alle richtingen te gaan. Hij constateert dat zijn onderzoeken vaak verkeerd geïnterpreteerd werden of verwaterd raakten of verminkt werden. Zijn nieuwe ideeën presenteert hij in het licht van zijn eerdere ideeën, ook om de tegenstellingen beter zichtbaar te maken. Hij constateert dat hij in zijn eerdere werk ernstige fouten heeft gemaakt. *“Met dit geschrift wil ik niet anderen het denken besparen maar zo mogelijk iemand tot eigen gedachten aanzetten”*

Studievragen

NB: Wittgenstein voert in deze tekst vaak een 'denkbeeldige tegenspreker' op. Vaak zijn er een soort mini-dialogen gaande tussen Wittgenstein zelf en deze tegenspreker. Let daarom goed op de

gedachtestreepjes (–) en aanhalingstekens ("...") en probeer bij het lezen de verschillende 'stemmen' in de tekst te onderscheiden.

1. [voorwoord] Wat zegt Wittgenstein hier over de vorm, de methode en het doel van dit boek?

Het is geen gestructureerd boek dat stap voor stap van onderwerp naar onderwerp gaat, maar bevat eerder meerdere "*schetsen*" waarvan hij de beste gekozen heeft die zijn lange wandelingen beschrijven de afgelopen 16 jaar. Het is geen onderwerp voor onderwerp geschrift omdat de aard van het onderzoek ook kriskras was. Zijn voornaamste doel is om anderen aan te zetten tot eigen gedachten.

2. [§ 1 t/m 5] Wittgenstein gebruikt een citaat van Augustinus om de traditionele betekenistheorie samen te vatten. Wat is de opvatting van de taal die Augustinus in de geciteerde tekst presenteert? (En: hoe verhoudt deze zich tot Wittgensteins eerdere opvatting van de taal zoals gepresenteerd in de Tractatus?)

Een naam refereert aan een ding, zoals Wittgenstein ook stelde. Daarnaast stelt Augustinus dat hij niet alleen door woorden de naam van dingen leerde kennen maar dat het het geheel wat Wittgenstein de stand van zaken noemde (*gelaatsuitdrukkingen, oogopslag enz.*) en dat hij ook in de taal de logische vorm herkende (*woorden op hun juiste plaats*). Augustinus stelt dat hij daardoor zijn wensen kenbaar kon maken oftewel door het herkennen wat de situaties uitdrukte leerde hij zichzelf uitdrukken, dus hij herkende wat men uit wilde drukken.

3. [§ 1 t/m 5] Welke problemen heeft deze traditionele betekenistheorie volgens Wittgenstein?

Het idee is dat door het koppelen van woorden aan dingen de woorden een betekenis krijgen, het woord wordt met het ding geïdentificeerd, maar zeg Wittgenstein het woord heeft geen betekenis van zichzelf, het is slecht conventie dat we een woord voor een ding gebruiken. Woorden krijgen slechts betekenis binnen een bepaalde context.

4. [§ 2, 8] Hoe functioneren de 'primitieve talen' die Wittgenstein in § 2 en 8 presenteert? In hoeverre kunnen we deze begrijpen met Augustinus' opvatting van de taal?

Ze functioneren door middel van associatie, het onderwijs bestaat eruit iets aan te wijzen en dat een naam te geven om vervolgens dit woord te kunnen gebruiken iets aan te duiden, net zoals Augustinus stelde dat hij van de dingen hun namen leerde kennen en daardoor zijn wensen kon uitdrukken.

5. [§ 10] Waarin ligt volgens Wittgenstein de betekenis van een woord?

Deze ligt besloten in de context waarin het woord wordt gebruikt, dat wil zeggen in een bepaalde zin in een bepaalde situatie.

6. [§ 10 t/m 17] Wat wil Wittgenstein zeggen met zijn analogieën van de gereedschapskist en van de bestuurderscabine van de locomotief?

De gereedschapskist

Woorden zijn als gereedschappen. Ondank dat alle woorden worden uitgedrukt met letters, is daarmee functie niet evident. Zoals verschillende gereedschappen verschillende functie hebben zo hebben woorden dat ook

Bestuurcabine

De betekenis van een woord dat er in verschillende zinnen hetzelfde uitziet kan door zijn zin een andere betekenis hebben. Net als alle hendels in de stuurcabine. Ze zien er hetzelfde uit maar door hun verbondenheid hebben ze een andere functie

7. [§ 7, 23] Wat bedoelt Wittgenstein met de notie van 'taalspel'?

Het idee dat je de taal gaat uitbreiden. De basis van taal is dat men dingen afroept. De uitbreiding is dat men een woord kan definiëren door het eerst aan te wijzen en vervolgens de plaats waaraan het refereert. Ook kan men toevoegen dat op een kleurstaal wordt gedefinieerd dat a,b,c,d staan voor een bepaalde kleur en dat als d wordt gezegd dat op de kleurstaal kan worden opgezocht welke kleur wordt bedoeld. Ik denk dat hiermee de ambiguïteit van woorden wordt aangeduid. Men zegt het een en bedoelt het andere.

Een taalspel is een vorm van communiceren waarbij er gespeeld wordt met het uitspreken van taal en het doel dat men ermee heeft. Een taalspel is het gebruik van taal voor een specifieke activiteit. Elke activiteit heeft zijn eigen spelregels en de spelregels bepalen hoe de taal geïnterpreteerd moet worden

8. [§ 23] Hier levert Wittgenstein expliciet kritiek op zijn eigen Tractatus. Wat is het voornaamste verschil tussen Wittgensteins benadering van taal in de Tractatus en in de Filosofische Onderzoeken?

Quine

Samenvatting

Schwartz: A Brief History of Analytic Philosophy, Chapter 3: Responses to Logical Positivism: Quine, Kuhn, and American Pragmatism (selectie)

Studievragen

1.[p. 78] Halverwege de twintigste eeuw werd het logisch positivisme (ofwel logisch empirisme) toenemend bekritiseerd. Eén van de centrale principes van het logisch positivisme was het 'verifiability criterion of meaningfulness'. Dit is een idee dat we eerder bij de logische empiristen zijn tegengekomen, hoewel niet onder deze naam. Wat zegt dit principe?

Verificationisme (kenmerkend onderscheid met Wittgenstein):

- Een uitspraak heeft enkel betekenis als deze empirisch geverifieerd kan worden.
- Als de betekenis van een uitspraak wordt uitgelegd in woorden, dan kun je vervolgens vragen wat de betekenis van die woorden is, etc. Dit proces moet een einde hebben; het einde is in de directe ervaring, het aanwijzen van dingen.
- De betekenis van een uitspraak valt samen met de methode van verificatie.

2.[p. 78-80] Wat was volgens Schwartz het belangrijkste probleem met het 'verifiability criterion of meaningfulness'? Denk je dat dit werkelijk een probleem is?

Dat als je metafysica elimineert en dit op een bevredigende manier formuleert dan blijft de zo geliefde natuurwetenschap ook niet behouden. Als we stellen dat alleen logische correcte zinnen betekenisvol zijn dan zit hier het woord betekenisvol in wat dus niet empirisch aantoonbaar is, het bijt zich in zijn eigen staart.

3.[p. 82-83] Een ander centraal principe van het logisch positivisme is de 'analytic/synthetic distinction': het onderscheid tussen analytische en synthetische uitspraken. Wat is dit onderscheid? Hoe zou je de term 'analytisch' kunnen definiëren?

Een analytisch oordeel is een oordeel waarbij het predicaat in het subject ligt besloten zoals het vierkant heeft vier hoeken, i.e. het is noodzakelijk. Als we zeggen het vierkant is blauw dan is blauw een predicaat dat niet besloten ligt in het subject, immers het kan ook groen zijn, het is contingent.

4.[p. 83-...] Quine argumenteerde dat het onderscheid tussen analytische en synthetische uitspraken niet houdbaar is. Hij argumenteerde in het bijzonder dat niet duidelijk gemaakt kan worden wat het precies betekent om te zeggen dat een uitspraak analytisch is. Waarom is dit niet duidelijk, volgens Quine?

Omdat hiervoor een onderscheid moet worden gemaakt met het synthetische en we hebben net gezegd dat dit berust op het ontologische onderscheid dat een predicaat niet besloten ligt in het subject, we moeten dus nu subject en predicaat gaan definiëren, weer metafysische termen

Waarom is de zin “alle bachelors zijn ongetrouwd” een analytische uitspraak? Omdat ongetrouwd zijn een synoniem is voor een bachelor. Maar wat betekent het dat ze synoniem zijn? Dat ze hetzelfde betekenen oftewel “alle bachelors zijn ongetrouwd” is een analytische uitspraak en dan komen we in een vicieuze cirkel

5.[p. 85-86] Je zou kunnen zeggen: als de waarheid van een uitspraak volgt uit de definitie van de woorden, dan is de uitspraak analytisch. Wanneer tot de definitie van een sigaret behoort dat deze bedoeld is om te roken, dan zou “sigaretten zijn bedoeld om te roken” dus analytisch zijn. Waarom zou je hier toch aan kunnen twijfelen?

Veel uitspraken die analytisch lijken zoals “een sigaret is om te roken” zijn moeilijk analytisch te noemen omdat je toch weer sigaret en roken moet definiëren om dit tot een analytische uitspraak te maken. Daarnaast zijn je van andere soorten sigaretten zoals gerold in een blad je moeten afvragen van of deze nog onder de definitie valt of dat het een verlenging is van sigaret

6. [p. 86-89] Het eerste dogma dat Quine bekritiseert in zijn bekende artikel ‘Two Dogmas of Empiricism’ is het analytisch/synthetisch onderscheid. Het tweede is reductionisme, dat Quine definieert als “the belief that each meaningful statement is equivalent to some logical construct upon terms which refer to immediate experience” (zie p. 82): de betekenis van elke uitspraak ligt in de manier waarop deze verbonden is met directe ervaring. Volgens Quine is het niet mogelijk om op deze manier de betekenis van individuele uitspraken vast te stellen. Hij beschrijft dit idee door middel van het begrip ‘the web of belief’: het ‘web of belief’ is het geheel van onze kennis, en dit is als geheel verbonden met de ervaring. Sommige uitspraken staan dicht bij de ervaring dan andere, maar als je iets waarneemt dat niet klopt met de kennis die je op dat moment hebt, dan kan dat tot verschuivingen op verschillende plekken in het ‘web of belief’ leiden. In welke zin is dit een holistische opvatting?

Hij beargumenteert dat de eenheid van empirische betekenis het geheel der wetenschappen is, hij beargumenteert dat iets alleen betekenis heeft in zijn context en dat we niet een zin op -+zichzelf kunnen zien. Zijn bewering is dat als we iets waarnemen dat we als onwaar ervaren dat we naast het ontkennen van de waarneming ook het “web of belief” kunnen aanpassen zodanig dat hetgeen dat we waarnemen alsnog waar word voor onszelf.

7.[p. 89] Quine schrijft: "Any statement can be held true come what may, if we make drastic enough adjustments elsewhere in the system". Bedenk een voorbeeld van een uitspraak waarvan je zou zeggen dat deze niet waar is, omdat deze niet in overeenstemming is met je ervaring. Zou je, door andere overtuigingen in je 'web of belief' aan te passen, vol kunnen houden dat deze uitspraak toch waar is?

Foucault

Studievragen Discipline, toezicht en straf

1.[p. 270] Foucault beschrijft verschillen in de omgang met lepra en de pest, en schrijft dat aan beiden een ‘politiek droombeeld’ verbonden is. Wat zijn deze droombeelden?

Het politieke droombeeld van volledige orde waarin iedereen zijn eigen vaste plaats en kenmerken heeft en als zodanig is geregistreerd, er worden geen afwijkingen getolereerd. Er zijn vele individuele afscheidingen, dat is wat de pest als achterliggend droombeeld had. Het wordt ook wel de “grote dressuur” genoemd ofwel de gediciplineerde samenleving.

Lepra voor de “grote opsluiting”, de grote uitsluiting voor zij die gemarkeerd zijn. Een gezuiverde samenleving.

2.[p. 272- 278] Het panopticon is een model voor een gevangenisgebouw, in de achttiende eeuw ontworpen door de Engelse filosoof Jeremy Bentham (als je hier niet bekend mee bent, zoek dan een afbeelding van een panopticon-gevangenis op). Wat zijn volgens Foucault de belangrijkste kenmerken van het panopticon? Welke effecten heeft het ontwerp van de gevangenis op de gevangenen en op de manier waarop de gevangenis functioneert?

In een panopticum zijn alle gevangen gescheiden van elkaar en kunnen niet met elkaar communiceren maar door de openheid is het wel mogelijk ze voortdurend te observeren. In werkelijkheid is dit synoniem voor de onzichtbare machthebber die de menigte controleert door de individuen te isoleren en te controleren. Het idee van het panopticum is dat de gevangene zich voortdurend bewust is van de controle door zichtbaarheid van het systeem en door het feit dat hijzelf altijd zichtbaar is. Het panopticum is een systeem waarbij het niet meer uitmaakt wie observeert of controleert, de macht van het individu is niet meer noodzakelijk, het systeem kan door iedereen in stand worden gehouden. Door de opzet en de zelf opgelegde discipline zou er geen geweld meer nodig zijn om de gevangenen of zieken onder controle te houden.

3.[p. 273-75] Foucault schrijft dat in het panopticon de macht automatisch functioneert: “De macht dient zo volmaakt te zijn dat haar feitelijke uitoefening overbodig wordt”. Hoe is dit mogelijk?

Doordat de geobserveerde constant de ervaring heeft dat hij geobserveerd kan worden zal hij de macht van de observeerder verinnerlijken en zichzelf disciplineren

4.[p. 275] Op welke manier wordt in het panopticon de macht ontindividualiseerd, volgens Foucault?

Het systeem houdt zichzelf in stand, het maakt niet uit wie observeert, het gaat erom dat het individu ervaart dat hij kan worden geobserveerd en omdat hij dus zichzelf disciplineert kan iedereen de ervaring van geobserveerd worden in stand houden.

5. [p. 278] Op welke manier kan het panopticon dienen als laboratorium?

Omdat ieder individu geïsoleerd is en er geen interactie is kan met individuen heel nauwkeurig observeren en onderzoeken. Men kan verschillende straffen of medicamenten toepassen of toedienen en de individuele effecten bekijken. Zo kan het ook gebruikt worden als laboratorium van macht.

6.[p. 279-284] Voor Foucault beperkt de betekenis van het panopticon zich niet tot de architectonische vorm van gevangenissen. Foucault gebruikt het panopticon om een algemeen machtsmechanisme te beschrijven: “Telkens als een grote hoeveelheid individuen tot bepaalde taken of specifiek gedrag gedwongen moet worden, kan het panoptische schema worden gebruikt” (p. 280). Hoe karakteriseert Foucault dit panoptische schema? Hoe kan het worden toegepast op bijvoorbeeld scholen of werkplekken?

Door het instellen van schema's, gebruiken of werkwijzen kan het idee van voortdurende observatie worden gecreëerd, het registreren van uren bijvoorbeeld. Men weet dat niet altijd alles gecontroleerd wordt maar het besef dat het gecontroleerd kan worden maakt dat men nauwkeurig de uren registreert en dit ook naar waarheid registreert uit angst dat men bij een controle “door de mand valt”.

7.[p. 284] Hoe kan het panoptisme een samenleving produceren die “volledig is doortrokken van disciplinerende mechanismen”?

Door allerlei procedures in te bouwen in de maatschappij en de bewustwording van controle bij de individuen te kweken kan zo een zelfdisciplinerende kracht worden geïntroduceerd in de maatschappij. Er zou zo minder geweld nodig zijn om bepaalde regelgeving af te dwingen zoals in de peststad waar veel dingen niet mochten op straffe van de dood.

Rorty

Studievragen

1.[p. 3-4] Rorty spreekt van een “split within philosophy”: sommige filosofen denken dat waarheid niet gevonden maar gemaakt wordt, anderen houden vol dat waarheid gevonden wordt.

- **Wat betekent het om te zeggen dat waarheid gevonden wordt, of dat waarheid gemaakt wordt?**
- **Hoe positioneert elk van deze groepen zich ten opzichte van wetenschap, politiek en kunst?**

De “filosofen” scharen zich aan de zijde van de utopische kunstenaars en politici die uitgaan van de scheppende kracht van de mens, het loslaten van het zoeken naar een goddelijke waarheid maar hier zelf vorm aan geven. De “filosoof” is van mening dat waarheid over de wereld niet op zichzelf en los kan staan van wat wij als subject erover zeggen. Wat wij zeggen kan een ware of onware representatie zijn van de wereld, de wereld zelf kan niet waar of onwaar zijn, zoiets bestaat niet. Wetenschap is slecht nuttig voor de mens maar geeft geen richting aan het leven

De opvolgers van het logisch empirisme blijven vasthouden aan het principe dat het de taak is van wetenschap om de waarheid te “ontdekken” door middel van onderzoek, bij politiek en kunst is het concept waarheid niet op zijn plaats.

2.[p. 5] Tot welk van deze kampen behoort Rorty: tot degenen die zeggen dat waarheid gemaakt wordt, of degenen die zeggen dat waarheid gevonden wordt?

Waarheid is subjectief bij Rorty, we gebruiken taal als middel om een bepaald doel te bereiken. Waarheid en onwaarheid verliezen eigenlijk hun betekenis. Taal wordt in die zin teleologisch.

3.[p. 6-8] Waarom verwerpt Rorty de opvatting dat sommige talen beter bij de wereld passen dan andere?

Omdat wij diegenen zijn die de taal vormgeven, de wereld spreekt niet, dat doen wij. Wij geven vorm aan een taal waarmee wij de wereld op dat moment het beste kunnen beschrijven, zo was elke taal in zijn tijd de best passende manier om de wereld te beschrijven. De taal evolueert mee met de cultuur zo te zeggen.

4.[p. 8-9] Waarom kan van filosofen niet verwacht worden dat ze argumenteren tegen het gebruik van een geaccepteerde vocabulaire of manier van spreken? Wat kan er in plaats daarvan gedaan worden?

Omdat het betekenisloos is om aan te tonen dat een woord inconsistent is of anderszins vaag of betekenisloos, het was voor diegene die het uitspraken deel van een consistente taal die uitdrukking gaf aan hun beschrijving van de wereld. Wij beschrijven de wereld nu anders en dus heeft het geen zin om woorden van een taal die langzaam verdwijnt te bekritisieren, beter kunnen we op een nieuw manier woorden geven aan hoe wij de wereld beschrijven. Worden worden geacht in een bepaald taalgebruik te worden gebruikt en dat verandert nu eenmaal. We moeten niet proberen om een nieuwe taal te maken door direct te verwijzen naar woorden uit een andere taal, maar we moeten pragmatisch proberen een nieuwe taal te ontwikkelen die beter uitdrukt wat wel willen zeggen en hoe we de wereld willen beschrijven. Langzaam zou dan die nieuwe taal geadopteerd kunnen worden.

5.[p. 10-11] Wat is er mis met het idee dat taal een medium is tussen het zelf en de wereld, volgens Davidson en Rorty?

Als we taal zien als een medium dat we gebruiken om de wereld te beschrijven, dan is dat gebaseerd op het intrinsiek karakter van de wereld, we kunnen daarmee de wereld correct of incorrect beschrijven. Het idee dat de wereld een netwerk is van geloof en verlangens is onjuist, de mens zelf heeft geloof en verlangens en hij kiest zijn eigen taal om zijn geloof en verlangens uit te drukken, en daarmee is er geen correct of incorrect, slechts belemmerd of onbelemmerd.